VAKIF KURAN KADINLAR

Hazırlayan
Prof. Dr. Fahameddin Başar

VAKIFLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ YAYINLARI
Ankara - 2019

VAKIF KURAN KADINLAR

Vakıflar Genel Müdürlüğü & Bezmiâlem Vakıf Üniversitesi
Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi
11 Mayıs 2018, İSTANBUL

- Bildiriler -

Hazırlayan
Prof. Dr. Fahameddin Başar

VAKIFLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ YAYINLARI
Ankara - 2019

VAKIFLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ YAYINLARI: 132
Vakıf Kuran Kadınlar

Sahibi
Vakıflar Genel Müdürlüğü Adına
Dr. Adnan ERTEM

Yayın Koordinatörü
Rifat TÜRKER

Yayın Sorumlusu
Mevlüt ÇAM

Genel Yayın Yönetmeni
Mehmet KURTOĞLU

Hazırlayan
Prof. Dr. Fahameddin BAŞAR

ISNB
978-975-17-4137-0

Baskı
MERKEZ REPRO BASIM YAYIN LTD. ŞTİ.
Devrez Sk. No:1/B İskitler/Ankara
Tel: 0312 384 78 98
www.merkezrepro.com

İsteme Adresi
Vakıflar Genel Müdürlüğü
Kültür ve Tescil Daire Başkanlığı
Atatürk Bulvarı No: 10 Ulus/ANKARA
Tel: 0 312 509 60 00
Faks: 0 312 324 47 22
E-mail: vakiflaryayin@yahoo.com
www.vgm.gov.tr

Ankara-2019

İÇİNDEKİLER

Takdim
Dr. Adnan ERTEM 5

Sunuş
Prof. Dr. Fahameddin BAŞAR 7

Haktan Aldığını Halkına Dağıtan Örnek Vakıf İnsanı: Bezmiâlem Valide Sultan
Arzu TERZİ 13

Anadolu Selçuklularında Vakıf Eserleri Yaptırmış Kadınlar
Aynur DURUKAN 21

Ankara'da Hayırsever Bir Sultan: Melike Hâtun
Hüseyin ÇINAR 37

Huant/Huvant (Hunat) Hatun Vakıfları
Mevlüt ÇAM 73

Selçuklu Dönemi Vakıflarında Kadınların Yeri: Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası Örneği
Ahmet DEMİR 85

Kadın Vâkıfın Görkemli Mirası Melike ve Dârüşşifası
Necdet SAKAOĞLU 103

Osmanlı Dönemi Hanım Sultan Vakıfları ve Sosyal Politika Uygulamaları
Eyüp Sabri KALA 113

Osmanlı Toplumunda Vakıf Kuran Kadınlar ve Mal Varlıklarının Kaynakları
Saadet MAYDAER 143

Mihrişah Valide Sultan ve Vakfı
İdris AKARÇEŞME 159

Kudüs ve Şam'da Kadın Hayırseverler
Hasan Hüseyin GÜNEŞ 183

Bezmiâlem Valide Sultan Vakıf Gureba Hastanesi
Nuran YILDIRIM 201

17. Yüzyılda Bir Valide Sultan: Hatice Turhan Sultan ve Vakıfları
Nurdan ŞAFAK 241

Nurbanu Valide Sultan'ın Hayatı ve Şahsiyeti
Fatma KAYTAZ 253

Atik Valide Sultan Külliyesinde İdari ve Mali Yapı (1590-1830)
Ramazan PANTIK 265

ANKARA'DA HAYIRSEVER BİR SULTAN: MELİKE HÂTUN

Hüseyin ÇINAR*

Vakıflar, İslâm devlet ve toplumlarında geçmişten günümüze sosyal, iktisadî, dinî ve kültürel alanlarda pek çok hizmetin yerine getirilmesinde öncü rol oynamışlardır. Bu vakıfların kurucuları arasında erkekler gibi kadınlar da yer almış ve isimlerinin yaşamasını sağlayan hayır eserleri yaptırmışlardır. Osmanlı döneminde ve önceki dönemlerde kadınlar, Ankara'da da sosyal, kültürel ve dinî hayatın kurumları üzerinden halka hizmet sunmak için çeşitli vakıflar kurmuşlardır. Bu vakıf kurucularından biri de 14. yüzyılda Ankara'da yaptırdığı eserler ve onlara tahsis edilen vakıf akarlarıyla kendisinden yüzyıllarca bahsedilmesini sağlayan Melike Hâtun'dur. Her ne kadar onun yaptırdığı hayratın cismi/maddi yapısı günümüze ulaşmasa da en azından ismi, tarihî kayıtlardan günümüze kadar ulaşmıştır. Melike Hâtun'un adı en son, mezarına da yakın bir yerde, Ankara'nın merkezinde, daha önceki adı İtfaiye Meydanı, son olarak da Necmettin Erbakan Meydanı olan mahalde yapılan büyük bir camiye isim olmuştur.

Yaşadığı dönemde *Sultan Hâtun* diye de meşhur olan Melike Hâtun, Ankara'nın Kirişçiyan/Kirişçiler Mahallesi'nde yaptırdığı mescid/cami ile buranın adının zaman içinde değişip kendi lakabına nisbetle *Hâtun* ve *Hâtuniye* olarak anılmasını sağlamıştır. Dönemin kaynaklarında sadece kendi adına yer verilen Melike Hâtun'un hayatına ve ailesine ait nerdeyse hiç bir bilgi bulunmamaktadır. Melike Hâtun'un babasının adının geçtiği şu ana kadarki tek kayıt, Ankara şer'iye sicilinde Medrese-i Cedîde/Yeni Medrese ile ilgili Ramazan 1027/Ağustos-Eylül 1618 tarihli bir emri şeriftir. Bu belgeden Melike Hâtun'un babasının kim olduğu hakkında bir ip ucu bulmaktayız.

* Prof. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.

Ankara şer'iye sicilinde yer alan bu kayıtta, Melike Hâtun'un yaptırdığı medresenin ismi, incelediğimiz belgelerde ilk defa Medrese-i Cedîde/Cedîd Medrese/Yeni Medrese[1] adıyla yer almaktadır. Bu kayıttan yaklaşık bir asır sonraya, 1731 yılına ait bir başka kayıtta; Ankara'da Medrese-i Cedîde olarak bilinen Melike Hâtun'un yaptırdığı ve Koca Bey'in tamir ettirdiği medrese ifadesi yer almaktadır. [2] Bu ifade bize Medrese-i Cedîde olarak adlandırılan medresenin, Melike Hâtun tarafından yaptırılan, daha sonra muhtemelen 16. yüzyılın sonlarında veya 17. yüzyılın başlarında Koca Bey[3] tarafından tamir ettirilen medrese olduğuna işaret etmektedir. Medrese-i Cedîde ile ilgili bu belgede, Melike Hâtun'un babasının adının Sultan Alâeddin olduğu yer almaktadır.

Melike Hâtun'un babasının adının yer aldığı bu kayıtta, bu medresenin vakfının tevliyetine haksız olarak müdahale edildiği, Ankara'dan payitaht İstanbul'a gönderilen bir mektuba konu olmuş; bunun üzerine Ankara ka-

1 Ankara'ya ait Fatih Sultan Mehmed, Kanuni Sultan Süleyman ve II. Selim dönemlerine ait vakıf tahrir defterlerinde Medrese-i Cedîde adına ve ona ait vakıflara rastlanmamaktadır. Özer Ergenç, Ankara'da 16-17. yüzyıllarda bânisi hakkında bilgi olmayan Medrese-i Cedîde (Yeni Medrese) adında bir medrese bulunduğunu belirtmektedir. Bkz. "XVII. Yüzyılın Başlarında Ankara'nın Yerleşim Durumu Üzerine Bazı Bilgiler", *Osmanlı Araştırmaları*, I, İstanbul 1980, s.102.

2 VGM Arşivi'ndeki *Hurûfat Defterleri*'nden Ankara kazası ile ilgili kısımda yer alan Zilkade 1143/Mayıs-Haziran 1731 tarihli kayıtta; *"Ankara'da Medrese-i Cedîde demekle ma'rûf Melike Hâtun binâ idüb Koca Bey'in ta'mîr eylediği medresede Hasan ve Ali müşterek mutasarrıflar iken Hasan fevtinden hissesi Şaban Halife'ye tevcîh olunub mezbûr Ali ile iştirak hasbî tevliyet mutasarrıflar olub bir akçe tecdîd"* ifadesi yer almaktadır. VGMA, *Hurûfat Defteri 1068*, s.133, sr. 1. 20 Kânûn-ı evvel 1319 tarihli bir tahriratta (yazıda) yer alan *"Ankara sancağında Zir kasabasında Koca Bey nâm-ı diğer Melike Hâtun Medresesi"* ifadesi de Medrese-i Cedîde, Melike Hâtun ve Koca Bey medreselerinin aynı medreseye verilen ad olduğunu ortaya koymaktadır. VGMA, *Defter No: 2465*, s. 49.

3 Koca Bey'in kim olduğu ve Melike Hâtun Medresesi'ni ne zaman tamir ettirdiği hakkında elimizde doğrudan bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak Ankara'daki vakıf kayıtları arasında Kocabeyzâde lakabı ile meşhur olan Seyyid Abdülhâdi Efendi adına düzenlenmiş 10 Şaban 1133/6 Haziran 1731 tarihli bir vakfiye bulunmaktadır. Bu vakfiyede Seyyid Abdülhâdi Efendi'nin babasının adı Seyyid Mehmed Efendi olarak verilmiştir. Seyyid Abdülhâdi Efendi Ankara'nın Koyunpazarı denilen mevkiinde Abadülhâdi/Adliyye/İlm-i Kalem/Samanpazarı olarak isimlendirilen bir cami, medrese, musluk gibi hayrat yaptırmıştır. Anadolu Beylerbeyi Karaca Bey'in torunlarından olduğu ve soy olarak Ankara'da vakıf hayratı bulunan bu aileden olduğu görüşü hakimdir. Yukarıda Melike Hâtun Medresesi'ni tamir ettiren zâtın, Seyyid Abdülhâdi Bey'in babası Seyyid Mehmed Efendi'nin olması ihtimal dahilindedir. Seyyid Abdülhâdi Efendi'nin vakfiyesi için bk. VGMA, *Defter No: 736*, s. 220, sr. 101. Hayratı için ayrıca bk. İsmail Hakkı Konyalı, *Ankara Camileri,* Ankara 1978, s. 3-4; Abdülkerim Erdoğan, *Unutulan Şehir Ankara*, Akçağ Yay., Ankara 2004, s. 389-392.

dısına, sancakbeyine ve Murtazaâbâd (Kahramankazan ve Yenikent çevresi) kadısına bir emr-i şerif gönderilmiştir. 1618 tarihli bu padişah emrinde; "*Ankara'da merhûm Sultan Alâeddin kızı merhûme Melike Hâtun binâ itdüği Cedîde nâm Medrese'nin…..*" ibaresi yer almaktadır.[4] Daha önceki yıllara ait vakıf kayıtlarda Melike Hâtun'un babasının ismi yer almazken, bu kayıtta babasının ismi *Sultan Alâeddin* olarak verilmiştir. Yaşadığı dönemden yaklaşık iki asır sonraya ait bir kayıttan, Melike Hâtun'un babasının adı ve kendisinin Selçuklu hanedan ailesine mensup bir sultan olabileceği sonucuna ulaşıyoruz. Kendisine bazı kayıtlarda *Sultan Hâtun* denilmesi, muhtemelen Selçuklularla olan bu bağlantısından kaynaklanıyor olabilir. Melike Hâtun'un babasının adının Sultan Alâeddin olması, bize bu Alâeddin'in kim olduğu sorusunu sordurmaktadır. Acaba burada adı geçen Sultan Alâeddin, Anadolu Selçuklu sultanlarından I. Alâeddin Keykubad (ö.1237) mı? Veya II. Gıyâseddin Keyhusrev'in oğlu II. Alâeddin Keybukad (saltanatı: 1249-1254) mı? Ya da II. İzzeddin Keykâvus'un torunu, Ferâmurz'un oğlu olan III. Alâeddin Keykubad (saltanatı:1298-1302) mı? Yoksa şehzadelerden adı Alâeddin olan bir başka Selçuklu hanedan mensubu mu? Bunlar akla ilk gelen Anadolu Selçuklu hükümdarlarından ihtimal dahilindeki adı Alâeddin olan sultanlardır. Bu konuya aşağıda yeniden değinilecektir.

Yukarıda bahsedilen, Melike Hâtun Medresesi de denilen Medrese-i Cedîde vakfı ile ilgili emr-i şerifin Murtazaâbâd Kazası'na da gönderilmesi, aşağıda da değinileceği üzere bu medreseye ait bu kazada (Girindos/Fethiye Köyü[5]) vakıf gelirin bulunmasından kaynaklandığı, bilgilendirme yapmak için gönderildiği ihtimalini ortaya koymaktadır.

4 Koca Bey ile ilgili Ankara şer'iye sicilinde yer alan kayıt şu şekildedir: *"Ankara Kazâsı'nda nâib-i şer' olan Ali Dergâh-ı Mu'allâm'a mektub gönderüb Ankara'da merhûm Sultan Alâeddîn kızı merhûme Melike Hâtun binâ itdüği Cedîde nâm Medrese'nin şart-ı vâkıfda ve defter-i Hâkânî'de tevliyeti olmaduğından gayri hâriç pâyesi ve âhardan bi'l-iftâ ile müderris olan dârende-i fermân-ı hümâyûn iftihârü'l-ulemâi'l-muhakkıkîn Mevlânâ Ahmed zîde fazluhu icrâ-i hizmet idüb ve mahsûlât-ı medrese şey'-i kalîl olub elliye bâliğ olmaz iken Mehmed nâm kimesne hilâf-ı şart-ı vâkıf tevliyet ihdâs idüb mevlânâ-yı mezbûra izrâr kasd itmegin tevliyeti râfi' olunmak bâbında emr-i şerîf ricâsına i'lâm eyledügi ecilden vech-i meşrûh üzere tevliyet ref' olunmak emr idüb buyurdum ki emr-i şerîfim vardıkda hilâf-ı şart-ı vâkıf ve muğayir-i defter-i Hâkânî ihdâs olunan tevliyeti ref' idüb mahsûlât-ı vakıfdan bir akçe ve bir habbe virdirmeyesiz men' ve def' idesiz ….."*. Bk. *Ankara Şer'iye Sicili,* 703.0016. A.991. Bu belgeden bizi haberdar eden Abdülkerim Erdoğan Bey'e çok teşekkür ederim.

5 Eski adı Girindos olan bu köy, günümüzde Ankara'nın Kahramankazan ilçesine bağlı Fethiye Köyü'dür.

Melike Hâtun'un Ankara vakıf tahrir defterlerinde yer alan bilgilere göre, Ankara'da mescidi (camii), medresesi, kervansarayı, çeşmesi ve mezarının da içinde bulunduğu bir bahçesi bulunmaktaydı.[6] Melike Hâtun'un vakıf hayratından, kervansaray dışındakiler Ankara'nın merkezindeydi. Ankara'daki hayratından mescidi/camii, önce Kirişçiyan/Kirişçiler, sonra Hâtuniye[7] ve Hacıdoğan, günümüzde de Doğanbey olarak bilinen mahallesindeydi. Günümüzde mezarı, aynı mahalde Eyne Bey Hamamı'nın kuzey cephesi yakınında, Taşçılar sokakta, demir korkuluklarla çevrili açık bir mekânda bulunmaktadır.[8] Osmanlı döneminden günümüze Melike Hâtun'un hayratının bulunduğu mahallin yakınındaki meydana Sultan Meydanı,[9] Hergelen (Hergele) Meydanı, İtfaiye Meydanı, yukarıda değinildiği üzere en son Necmettin Erbakan Meydanı gibi isimler verilmiştir. Günümüzde Eyne Bey Hamamı, Gazi Lisesi, 2017'de ibadete açılan Melike Hâtun Camii gibi yapılar, bu çevrede bulunmaktadır.

6 Kâmil Şahin, "Ankara'da Melike Hatun Vakıfları", *Vakıflar Dergisi (VD)*, XXII/1991, s.77-78. Özer Ergenç, *XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*, Ankara 1995, s. 25, 169 dn.82-83; Rifat Özdemir, *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Ankara*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998, s. 79-80.

7 Tahrir defterlerindeki bilgiye göre Kirişçiler veya Hâtun ya da Hâtuniye Mahallesi, Yeğenbey Camii'nin altında İmam Yusuf ve Kebkebur-i Müslimîn mahallelerine bitişikti. Bugüne göre ise Denizciler Caddesi'nin güney tarafına, Gazi Lisesi civarına denk gelmektedir. Bk. Ergenç, "XVII. Yüzyılın Başlarında Ankara'nın Yerleşim Durumu Üzerine Bazı Bilgiler", s.100.

8 *Şehr-i Kadîm Ankara,* Haz. Güray Kırpık - Abdülkerim Erdoğan - Mevlüt Çam vd, C. 3, Ankara Büyükşehir Belediyesi (ABB) Yay. Ankara 2016, s.425.

9 Anadolu Selçuklu hükümdarı Sultan I. İzzeddin Keykâvus 2011 yılında tahta çıktığında; o tarihte Tokat meliki olan kardeşi Alâeddin (I.) Keykubad isyan etmiş ve Ankara Kalesi'ne sığınmıştır. Sultan I. İzzeddin Keykâvus, daha sonra Ankara'ya Kızılbey Camii ve Medresesi'ni de yaptıracak olan Seyfettin Kızıl Bey'in de aralarında olduğu komutanları ile 1212 yılının ilkbaharından başlayarak yaklaşık bir yıl kaleyi ve şehri kuşatma altında tutmuştur. Ankaralılarla birlikte Alâeddin Keykubad şehri Anadolu Selçuklu ordusuna karşı yaklaşık bir yıl savunmuş; sonunda Ankara'nın önde gelenlerinin araya girmesi ile iki kardeş anlaşmış, Alâeddin teslim olmuştur. I. İzzeddin Keykâvus bu kuşatma sırasında, yaklaşık bir yıl Ankara'nın günümüzde İtfaiye/Necmettin Erbakan Meydanı olarak da isimlendirilen Melike Hâtun Camii'nin yapıldığı mahalde ordusunu konuşlandırmış ve kuşatmayı o bölgeden idare etmiştir. I. İzzeddin Keykâvus bu çevreye askerlerinin ikameti için barakalar yaptırdığı; hatta şehir teslim edilirse, bu mahalde geniş vakıfları olan bir medrese yapılmasını istediği rivayet edilmiştir. 15-16. yüzyıl Ankara tahrir defterlerinde bazı yer tanımlarında "Sultan Meydanı yakınında" gibi ifadelerin yer alması, bize buraya Osmanlı döneminde, I. İzzeddin Keykâvus'un otağ kurmasından dolayı bu ismin verildiği gibi bir sonuca götürmektedir. Hatta bazı rivayetlerde I. İzzeddin Keykâvus daha sonra buraya medrese yaptırdığı; ancak Alâeddin Keykubad'ın hükümdar olduktan sonra, eski günlerin hatırasını yok etmek için bu medreseyi yıktırdığı ileri sürülmektedir. Bu meydana, bu olay üzerine sonraları Sultan Meydanı denilmiş olma ihtimali oldukça fazladır. Bu konu için bk. Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi,* Nakışlar Yayınevi, İstanbul 1984, s. 300-302; *Şehr-i Kadîm Ankara,* Haz. Güray Kırpık - Abdülkerim Erdoğan - Hasan Akyol - Ali Kılcı - Mevlüt Çam, C. 1, Ankara Büyükşehir Belediyesi Yay. Ankara 2016, s.215-220.

Melike Hâtun'un vakıf ve hayratına geçmeden önce yaşadığı dönem ve ölüm tarihi hakkındaki görüşleri burada aktarmak yerinde olacaktır. Melike Hâtun'un Doğanbey mahallesindeki mezarı, Kamil Şahin'in belirttiğine göre, hayır sahibi bazı kimseler tarafından yeniden yaptırılmak için açıldığında, burada bir mezartaşı bulunmuş ve bu mezartaşı toprağın içerisinden çıkarılarak mezarın baş tarafına dikilmiştir. Sekiz köşeli olan bu mezartaşında üç kartuş içerisinde Arapça bir kitabe bulunmaktadır. Bu kitabenin son satırında; *"Allâhümme'l-hakkı li-mevtihi târih ve kīle felehu selâmün min Rabbi'r-Rahîm"* yazılıdır.[10]

Kâmil Şahin, mezartaşındaki kitabenin son satırında yer alan *"Selâmün min rabbi rahîm"* ibaresini, Melike Hâtun'un ölüm tarihinin ebced hesabıyla yazılmış hali olduğunu belirtip, bu yazıyı tarihe çevirmiş ve ölüm tarihini Hicri (H.) 682/Miladi (M.) 1283 olarak tespit etmiştir. Sultan I. Alâeddin'in Melike Hâtun adında bir kızının olması; II. Gıyâseddin Keyhüsrev'in (1237-1246) babasının yerine tahta çıktıktan sonra bir taraftan Halep hükümdarı Melik Nâsır'ın kızı ile evlenmesi, diğer taraftan da kardeşi Melike Hâtun'u da Melik Nâsır ile evlendirmesi tarihî olaylar silsilesinde dikkati çekmektedir.[11] Sultan Alâeddin ve Melike Hâtun ismi, baba kız olarak ilk defa bir tarihî olayda burada karşımıza çıkmaktadır. Bu tarihleme ile I. Alâeddin Keykubad'ın, aşağıda belirtilen Melike Hâtun isminde 13. yüzyılda yaşamış olan kızına bir gönderme yapılabilir. Ancak bunun pek ihtimal dahilinde olmadığı ve pek çok yerde karşımıza çıkan I. Murad dönemi (1362-1389) ile ilgili arşiv kayıtlarıyla örtüşmemektedir.

Aynı mezartaşının son satırındaki; *"Felehu selâmün min Rabbi'r-Rahîm"* ibaresinden yola çıkan Abdülkerim Erdoğan da (Şahin'e göre ibare tam verilmiş) Melike Hâtun'un ölüm tarihinin ebced hesabıyla H.795/M.1393 olduğunu belirtmiştir.[12] Aynı ibare, "Rabbi'deki 'be' harfi şeddeli hesapladığında" Melike Hâtun'un ölüm tarihinin H.797/M.1394-1395 olduğu gibi bir sonuca ulaşmak mümkündür.[13] Bu hesaplamalara göre Melike Hâtun'un 1393-1395 yılları arasında vefat ettiği gibi bir sonuca ulaşılmaktadır.

10 Şahin, "Ankara'da Melike Hatun Vakıfları", s. 78. Ayrıca bk. *Şehr-i Kadîm Ankara*, C.3, s.425.

11 Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye,* s.406.

12 Erdoğan, *Unutulan Şehir Ankara,* s. 145; ayrıca bk. *Şehr-i Kadîm Ankara*, C. 3, s. 425.

13 200+8+10+40=258 رحيـم, 200+2+2=204 رب, 40+50=90 مـن, 60+30+40=130 سـلم, 80+30+5=115 فلـه: 258+204+90+130+115=797. Tarih hesaplamasında yardımcı olan değerli meslektaşım Prof. Dr. Mustafa Erdoğan'a teşekkür ederim.

Ölümüyle ilgili yukarıda aktarılan bilgiler bize Melike Hâtun'un en azından 14. yüzyılda yaşadığı, yukarıda belirtilen belgede yer alan "Sultan Alâeddin'in kızı" olduğuna dair ibareden de soyunun Selçuklu hanedanına dayandığı söylenebilir. Melike Hâtun'un babasının II. Gıyâseddin Keyhusrev'in 1239'da doğan, 1249'da Anadolu Selçuklu tahtına oturan ve 1254'te de ölen Sultan II. Alâeddin Keykubad olması uzak ihtimaldir.[14] Melike Hâtun'un babası olması ihtimal dahilindeki bir başka sultan, 1298-1302 yılları arasında Anadolu Selçuklu tahtında oturan III. Alâeddin Keykubad'dır. Anadolu Selçuklu tahtından 1302 yılında indirilen III. Alâeddin Keykubad, İsfahan'a sürgüne gönderilmiş ve orada ölmüştür. İlhanlı hükümdarı Gazan Han'ın kızı ile de evli olan III. Alâeddin Keykubad zamanında Ankara'ya, Germiyanoğlu Yakup Şah'ın idaresinden dolayı "Yakub İli" denilmekteydi. Ayrıca o, Osman Gazi'ye beylik veren hükümdar olarak da bilinmektedir.[15] Melike Hâtun, acaba bu III. Alâeddin'in kızı olabilir mi? Yoksa Melike Hâtun, Osman Turan'ın *Anonim Selçuknâme*'den aktardığı[16] ve H.765/M.1365 yılında şehid olduğunu belirttiği, Anadolu Selçuklu Devleti yıkıldıktan sonra uçlarda beylik süren Selçuklu şehzadelerinden "Sultan Alâeddin bin Süleyman-şah bin Melik Rükneddin bin Sultan Gıyaseddin bin Sultan Alâeddin Keykubad"ın kızı mı idi? Melike Hâtun'nun yaşadığı düşünülen dönemle, burada belirtilen şehzade Alâeddin nerdeyse çağdaştır. Ancak hem III. Alâeddin'in hem de şehzade Alâeddin'in Melike adında bir kızının olup olmadığı hakkında elimizde herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Bu sorulara elimizdeki mevcut bilgilerle cevap vermek şimdilik pek mümkün gözükmemektedir. Ancak onun babasının Sultan Alâeddin olduğu ve kendisinin Selçuklu hanedanına mensup bir sultan olduğu söylenebilir.

Melike Hâtun'un adının arşiv kayıtlarında geçtiği ilk yerlerden biri, kendi mülkü olan Ankara Sancağı'nın Binâri İli'ne bağlı Çardak Köyü'ndeki, Çırak Fakih'in elindeki mezraayı (yeri), I. Murad Hüdavendigâr zamanında vakfetmesiyle ilgili kayıttır. Bu mezraa sonraki yıllara ait kayıtlarda Melike Hâtun'un vakıf gelirleri arasında yer almamış; Çırak Fakih'in oğullarının tasarrufunda

14 Faruk Sümer, "Keykubad II", *DİA,* C. 25, 2002, s. 359-360.

15 "Kızılbey Camii minberinin 699/1299 tarihli bir tamir kitâbesinden Germiyanlılar'ın XIII. yüzyılda hâkimiyet sahalarını Ankara'ya kadar uzattıkları, ancak ismen Selçuklu Sultanı III. Alâeddin Keykubad'a tâbi oldukları anlaşılmaktadır ki, bu dönemde Ankara'dan Kırşehir'e kadar uzanan bölgeye Yakub-ili deniliyordu". Bk. Abdülkerim Aydın, "Ankara/İslami Dönem", *DİA*, C. 3, 1991, s. 204 (203-204). Ayrıca bk. Faruk Sümer, "Keykubad III", *DİA,* C. 25, 2002, s. 361.

16 Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi*, s. 645.

gösterilmiştir. Yıllık 400 akçe vergi geliri olan bu mezraanın, herhangi bir hayrata değil de Çırak Fakih isimli şahsa ve onun evladına vakfedilmesi, bu şahsın Melike Hâtun ile bir yakınlığının olup olmadığı sorusunu akla getirmektedir. Ancak bu konuda elimizde herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Bu mezraa vakfı ile ilgili kayıt, bize Melike Hâtun'un I. Murad döneminde hayatta olduğuna/yaşadığına işaret etmektedir.[17]

Melike Hâtun ile ilgili I. Murad dönemine giden bir başka kayıt, 1463 tarihli Ankara'ya ait Maliyeden Müdevver Defterler serisi içindeki tahrir defterinde yer almaktadır. Burada, Bil-Ömer (Bel-Ömer) Köyü[18] Ankara Sancağı'nın has geliri içinde Süleyman'ın tımarı olduğu belirtildikten sonra, I. Murad Hüdavendigar zamanında burasının Melike Hâtun'un tasarrufunda olduğu, o zaman Melike Hâtun tarafından alınıp, öşrünün vakfedildiği, geri kalan gelirin has olarak tasarruf olunduğu ifade edilmiştir. Bil-Ömer (Bel-Ömer) Köyü'nün öşür vergisi, sonraki yıllarda da Melike Hâtun'un Ankara'da yaptırdığı mescide vakıf geliri olarak gitmiştir.[19]

17 *"Mezraa, Çardak köyünde tâbi'-i Binâri İli, kadîmî mülk-i issî Melike Hâtun Çırak Fakih elindeki beş müdlük yeri vakfeylemiş. Gazi Hüdâvendigar zamanından beru vakfiyyet üzere tasarruf olunurmuş, andan sonra vakf-ı mezkûrı Çırak Fakih oğlu Yusuf ve Müslim mutasarrıflardır….. Hâsıl 400"*. Bk. Devlet Arşivleri Başkanlığı (BOA), *Maliyeden Müdevver Defterler (MAD.d), 9, 867/1463 Tarihli Ankara Livâsı Tahrir Defteri,* varak (v.) 233a; İBB Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet, *928/1522 Tarihli Ankara Vakıf Tahrir Defteri,* 116-05, v. 83a.
Melike Hatun'un Çardak Köyü'ndeki vakıf mezraası ile ilgili 1571 yılındaki kayıtta, daha önceki ifadeleri tekrar eden şu bilgiler yer almaktadır: *"Mezraa Çardak Köyü'nde tâbi'-i Binâri İli kadîmden mülk-i ıssi Melike Hâtun Çırak Fakih elindeki beş müdlük yeri vakf eylemiş. Gazi Hüdavendigar zamanından beru vakfiyyet üzere tasarruf olunurmuş andan sonra vakf-ı mezkûrı Çırak Fakih oğlu Yusuf ve Müslim mutasarrıflardır elinde Sultan Murad Han nişânı vardır deyu kayd olunmuş der defter-i akdem el-hâletü hazihi mezkûr Yusuf ve Müslim mutasarrıflardır. Ellerinde Padişahımız nişânı var deyu defter-i köhnede mastur. El-ân berât-ı hâkâniyle Pîrî bin Müslim'e virilmişdir. Ba'dehu Hacı Bayram'a virilmiş deyu mukayyed der defter-i atîk. Hâliyâ Pâdişahımız berâtıyla Muhammed nâm kimesne mutasarrıf olmağın defter-i cedîde kayd olundu.*
Zemîn-i Mehmed veled-i Seydi dönüm 5. Bağ 300 (akçe). Hâsıl ani'l-galle ve gayruhu 400 (akçe)". Bk. Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivi (TKGMA), *979/1571 Tarihli Defter-i Evkâf-ı Livâ-i Ankara,* Defter No: 558 v. 76a.

18 Bu köyün ismi Osmanlı kayıtlarından çeşitli şekillerde okunmuştur; Bil-Ömer/Bel-Ömer, Bey-Ömer gibi. Abdülkerim Erdoğan'ın hazırladığı Mamak ile ilgili çalışmada bu köy, 1530 yılı tahririne dayanılarak; "*Bel/Bil Ömer (Karapürçek yakınlarında); 24 hane, 9 mücerred, hasıl 649 akçe*" şeklinde yer almıştır. Bk. *Mamak Tarih ve Kültür Atlası,* 1, Haz. Abülkerim Erdoğan, Mamak Belediyesi Yay., Ankara 2015, s. 253.

19 "*Karye-i Bil-Ömer (Bel-Ömer) Hâssa-i Sancak, Timar-ı Süleyman Beg Hüdâvendigar zamanında Melike Hâtun yermiş zamân-ı mezkûrdan Melike Hâtun alıb öşrin vakf itmiş bâkî bid'atin hâssa tasarruf olunur ol vakitden tâ bu vakte gelince*". Bk. *MAD,9,* 1b. 1571'de aynı köyün

Bu iki vakıf kaydı, en azından bizlere Melike Hâtun'un 14. yüzyılda yaşadığını, bilhassa vakıf ve toprak tasarruf ilişkilerine ait kayıtlarda da görüldüğü üzere Ankara'da yaşayan nüfuzlu ve önde gelen bir aileye mensup bir kimse olduğunu ortaya koymaktadır.

Melike Hâtun'un babasının kim olabileceği hakkında yukarıda bazı görüşler ileri sürülmüştür. Ancak onun eşi ve çocukları var mıydı? Varsa bunların isimleri ne idi? Bu konuda da elimizde herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak 1463 yılına ait yukarıda bahsedilen tahrir defterinde Melike Hâtun'un vakıf köylerinin mutasarrıfları olarak Necib oğlu Edhem, Mustafa, Hüseyin ve Hızır'ın adı yer alırken, evvelden de Ali, Hamza ve Ulu Beg (Ulubeğ/Ulu Bey)'in tasarruf ettikleri kaydedilmiştir.[20] Bu kişilerin Melike Hâtun'la yakınlık dereceleri acaba ne idi? Bu konuda da kayıtlarda herhangi açıklayıcı bilgi bulunmamaktadır. Ancak Melike Hâtun Medresesi'nin tevliyet işlerinin Hacı Bayram-ı Velî soyundan gelenlerce yürütüldüğü bilinmektedir.

Melike Hâtun'un Ankara'daki Vakıf Hayratı ve Akarları

Melike Hâtun'un Ankara'nın merkezinde mescidi/camii, medresesi, çeşmesi ve mezarının da içinde olduğu bahçesi ile Çubuk'ta bir kervansarayı bulunmaktaydı. Ancak onun hayratı içinde en fazla öne çıkanı Ankara'nın manevi mimarlarından, büyük mutasavvıf Hacı Bayram-ı Veli'nin de bir ara müderrislik yaptığı Kara/Sevdâviye/Sevâdiye ya da en meşhur adıyla Melike Hâtun olarak bilinen medresesidir. Ayrıca onun Sultan I. Murad'ın subaşılarından Eyne Bey'in Ankara'da yaptırdığı ve daha sonra Eyne Bey Hamamı olarak da bilinen hamamın yapımına yaptığı maddi katkı ve bu hamamın gelirinden başta Melike Hâtun'un mescidi olmak üzere çeşitli hayrî hizmetlere yapılan tahsisatlardır. Melike Hâtun hayır ve hayratıyla Osmanlı döneminde Ankara'nın sosyal ve dinî hayatına önemli katkılar sağlamıştır. Ankaralı pek çok hayırsever de farklı zamanlarda Melike Hâtun'un vakıflarına, yeni vakıflarla destek olmuşlar; bu hayır eserlerini ayağa kaldırmak, sürekliliğini ve devamlılığını sağlamak için maddi ve manevi çaba sarfetmişlerdir.

öşür vergisinin mescide vakfının devam ettiğini; *"An-Karye-i Bel-Ömer, öşr-i şer'iyyesi vakf-ı mescid (ve) mezar el-mezbûr"* ifadesinden öğrenmekteyiz. Bk. *Defter-i Evkâf-ı Livâ-i Ankara,* 558, v.5.

20 *MAD, 9*, v. 29a-b.

Hakkında bilinenlerin az olmasından dolayı, Ankara'nın tarihine gizemli bir öykü bırakan Melike Hâtun'un hayratı ve onlar için tahsis edilen vakıf köy ve mezraalarla, diğer vakıf akaratı şunlardır:

Melike Hâtun'un Mescidi/Camii ve Vakıfları

15-16. yüzyıllara ait vakıf defterlerinde "*Vakf-ı Mescid-i Melike Hâtûn*" başlığı altında kayıt altına alınan Melike Hâtun Mescidi, bu isminin dışında Hâtuniye ve Öğle Camii[21] gibi isimlerle de anılmıştır. Nitekim H.1153/M.1740-1741 yılına ait Ankara Hurufat Defteri'nde, *"Ankara'da Hâtuniye Mahlallesi'nde Kirişçiyan Mescidi dimekle ma'rûf Melike Hâtun ta'mir eylediği câmide…"*[22] şeklinde bir ifadenin yer alması ve bu türde ifadelere vakıf kayıtlarında sıkça rastlanması, Melike Hâtun'un, muhtemelen 15. yüzyılın ortalarından sonraki bir tarihte, Ankara'nın Kirişçiler/Kirişciyan olarak bilinen mahallesindeki mescidi tamir ettirdiği, bundan dolayı bu mescide sonraki yıllarda onun adının verildiği anlaşılmaktadır. Bu mahallenin adı da zamanla Kirişçiler yerine Melike Hâtun'un isminden dolayı Hâtuniye olarak anılmaya başlamış; mescit de camiye dönüştürüldüğünde, bu camiye de Hâtuniye ve az ilerisinde bulunan Eyne Bey Hamamı'na Öğle Hamamı da denilmesinden dolayı, halk arasında bu camiye Öğle Camii de denilmiştir.

İsmail Hakkı Konyalı *Ankara Camileri* isimli eserinde, Melike Hâtun Camii'nin yıkılmadan önceki durumu hakkında şu bilgileri vermektedir:

> "Mabet, Ankara'da Doğanbey Mahallesi'nde Taşçılar Sokağı'ndadır. Mahallenin eski adı da Hâtuniye idi. Mabedin sağında Pala Sokağı vardır. Mabet duvarlarının alt kısmı taş, üst kısmı kerpiçtir. Sağ kısmında alttan üç, üstten dört penceresi vardır. Sağında son cemaat yerinden çıkılan kısa ve şerefesiz çıkılan bir minaresi vardır. Son cemaat yerini ve antresini altı adi tahta sütunun ve iki yan duvarının tuttuğu bir saçak örter. Vakıflar Arşivi'nde 224 numaralı Ankara 2/1 esasının 937 ve 1594 sıra numaralarında Hâtuniye Camii'nin vakfı kayıtlıdır.[23]

21 İsmail Hakkı Konyalı, Öğle Camii'nin Sabunî Mahallesi'ndeki Karanlık Camii'nin bir diğer ismi olarak vermektedir. Hâtuniye Camii ile ilgili kısımda Öğle Camii ismine yer vermemektedir. Bk. *Ankara Camileri,* s. 52, 63-64. Bazı araştırmalarda da Öğle Camii, Hâtûniye Camii'nin bir diğer ismi olarak geçmektedir. Bk. Erdoğan, *Unutulan Şehir Ankara,* s. 146; *Ankara Vakıf Eserleri, 2015*, Haz. Hamza Duygun ve Heyet, Ankara Kalkınma Ajansı, Ankara 2015, s. 310.

22 VGM, *Hurûfat Defteri 1068,* s. 78 (149), sr. 13.

23 Konyalı, *Ankara Camileri*, s. 52.

Melike Hâtun Mescidi'nin vakıfları ile ilgili Ankara'nın günümüze ulaşan 867/1463 tarihli ilk tahrir defterinde; şehirdeki Saka Değirmeni'nin, burada kendisi için *sultan* unvanı da kullanılan Melike Hâtun tarafından mescidi için vakfedildiği, 1463 yılında bu değirmenin senelik gelirinin 3.600 akçe olduğu, bu gelirin de mescitteki hâfızların tasarrfuna bırakıldığı, vakfın tevliyetinin de Karaca Bey oğlanları üzerinde olduğu yer almıştır. Bu vakıf kaydı, eski deftere yapılan atıfla daha önceye gitmektedir.[24] Aynı yıla ait bir başka vakıf kaydında, Ankara'nın Kasaba Nahiyesi'nde Bil-Ömer (Bel-Ömer) Köyü'nün öşür vergisi (öşr-i şer'iyyesi) de Melike Hâtun'un mescidine vakfedildiği yer almıştır.[25] 1522-1530 yıllarındaki kayıtlarda, mescidin vakıf geliri, Eyne Bey Hamamı'ndan gelen günde 4 akçe ile Bil-Ömer Köyü'nün yıllık 1.710 akçe öşür vergisidir. Mescidin vakfının bir yıldaki toplam geliri bu yıllarda 3.150 akçedir.[26] 979/1571 tarihli Ankara sancağı vakıf tahrir defterinde Melike Hâtun'un mescidine, yukarıda bahsedilen hamam geliri ve öşür vergisi dışında, 24 ayrı kişi tarafından yeni vakıflar ilave edilmiştir. Bu yeni vakıflarla vakfedilen menkul ve gayrimenkuller, mescitteki görevlilerle, cüz okuma, aydınlatma giderleri gibi hizmetlere tahsis edilmiştir.[27] Bu dönemde Melike Hâtun'un mescit vakfına, kurdukları vakıflarla katkı sağlayanlardan 11'i (%39) kadındır. 1571 yılında mescidin vakıf geliri yılda 5.785 akçe olarak kaydedilmiştir. Bu durumda yaklaşık 40 yıl önceye göre bu mescidin vakfının geliri %84 artmıştır. Bu artışın büyük oranda nedeni vakfedilen paralardan elde edilen gelirdir.[28]

24 *"Şehirde Saka Değirmeni Melike Hâtun Sultan mescidine vakfetmiş, hâsılın hâfızlar tasarruf idermiş, mütevellî Karaca Bey oğlanlarıdır. Eski defterde bu vech üzere yazılmışdır. Mahsûl 3.600"*. Bk. *MAD 9,* v. 214b.

25 *"Karye-i Bil-Ömer (Bel-Ömer) Hâssa-i Sancak, Timar-ı Süleyman Beg Hüdâvendigar zamanında Melike Hâtun yermiş zamân-ı mezkûrdan Melike Hâtun alıb öşrin vakf itmiş bâkî bid'atin hâssa tasarruf olunur ol vakitden tâ bu vakte gelince*". Bk. *MAD,9,* v. 1b.

26 1522 yılına ait Ankara sancağının vakıf defterinde, Melike Hâtun'un mescidi için Eyne Bey Hamamı'ndan yapılan tahsisat şu şekilde yer almıştır: "*Vakf-ı Melike Hâtun merhûm Eyne Beğ Subaşısı Hamâmı'ndan kendüye ta'yîn olunan on yedi akçeden kendünün mescidine 4 akçesin vakf edüb ta'yîn itmiş…".* Bk. *928/1522 Tarihli Ankara Vakıf Defteri,* v. 18a-b. 1530 yılına ait vakıf kayıtları arasında da; "*Vakf-ı Mescid-i Melike Hâtun der-Mahalle-i Kirişciyan*" başlığı altında *"An-Karye-i Bil-Ömer, öşr-i şer'iyye vakf-ı mescid-i mezbûr hâsıl-ı hisse 1.710, An-Hammam-ı Eyne Beg yevm 4, fî sene 1.440, Yekûn 3.150"* şeklinde yer almıştır. Bk. *438 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu Defteri (937/1530),* I, Dizin ve Tıpkı Basım, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara 1993, s. 360 (bundan sonra bu defter, *438 MVAD* şeklinde kullanılacaktır). 1522 yılı kayıtları için ayrıca bk. Emine Erdoğan, *Ankara'nın Bütüncül Tarihi Çerçevesinde Ankara Tahrir Defterlerinin Analizi,* GÜ SBE Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2004, s. 190.

27 *Defter-i Evkâf-ı Livâ-i Ankara, 558*, v. 5a-b.

28 1571 yılına ait Ankara Evkaf Deferi'nde (*Defter-i Evkâf-ı Livâ-i Ankara*) Melike Hâtun Mescidi Vakfı'na ait şu kayıtlar yer almaktadır:

Melike Hâtun Mescidi'nin 1571 yılı vakıf kayıtları arasında, Melike Hâtun'un mezarında *Kur'an-ı Kerim* okunması ile ilgili vakıf şartları da yer almaktadır. Burada okunacak *Kur'an-ı Kerim*, mescidin imamı ve bu hizmet için görevlendirilen hâfızların tasarrufuna bırakılmış, ücretleri de Bil-Ömer Köyü'nün öşür vergisinden tayin edilmiştir. Ayrıca Eyne Bey Hamamı'ndan

---

Vakf-ı Mescid-i Melike Hâtûn
Der-Mahalle-i Kirişciyan ve vakf-ı mezâr el-mezbûr, berây-ı kırâat-ı Kur'an, be-hükm-i Pâdişâhî mukarrer şod der-tasarruf-ı imâm-ı mescid ve huff'âz-ı mezar el-mezbûr der-defter-i atîk hâliyâ yine mukarrer.
An-Karye-i Bil-Ömer öşr-i şer'iyye vakf-ı mescid-i mezar el-mezbûr. Hâsıl…
Vakf-ı diğer-i mezkûre Melike Hâtun merhûm Eyne Beg Subaşısı Hammâmı'ndan kendüye ta'yîn olunan on yedi akçeden kendünin mescidine dört akçesin vakfa ta'yîn itmiş, be-hükm-i Pâdişahî mukarrer deyu mukayyed der-defter-i atîk.
İmâm fî yevm 3, müezzin fî yevm 1, fi sene 1.440.
Yekûn 3.550.
Vakf-ı Hacı Mahmud, 3.000, imâm yevmî (günde) bir cüz okuya.
Vakf-ı el-mezbûr, 1.500, müezzin bir Yâsin okuya.
Vakf-ı Fâtıma Hâtûn, 3.000, imâm yevmi bir cüz okuya.
Vakf-ı el-mezbûr, 500, berây-ı sirâc (mum ve kandille aydınlatma için).
Vakf-ı Hantaş Hâtûn, 1.000, imâm yılda bir hatim okuya.
Vakf-ı Ulu Beg, 1.100, iki günde bir cüz okuya.
Vakf-ı Bula Hâtûn, 500, imâm yılda iki hatim okuya.
Vakf-ı Hasan, 500, imâm yılda bir hatim okuya.
Vakf-ı Şerbetçi Halil, 350, imâm yılda bir hatim okuya.
Vakf-ı Na'âl Sinan, 1.500, imâm 50, müezzin 50, sirâc (kandil) 50.
Vakf-ı Rumili Hacı, 1.500, imâm 50, müezzin 50, sirâc 50.
Vakf-ı Sabuncu Selman, 1.400, imâm 50, müezzin 50, sirâc 40.
Vakf-ı Müebbed Hoca, 500, berây-ı sirâc (aydınlatma için)
Vakf-ı Adil Han, 400, berây-ı sirâc.
Vakf-ı Saryar Kızı, 500, berây-ı sirâc.
Vakf-ı Şah Dâne Hâtûn, 500, berây-ı sirâc.
Vakf-ı Girâkioğlu, 500, berây-ı sirâc.
Vakf-ı Mustafa Ayasî, 1.000, berây-ı sirâc 2.
Vakf-ı Han Bula Hâtûn, 500, berây-ı sirâc.
Vakf-ı Hacı İlyas, 300, berây-ı sirâc.
Vakf-ı Ayşe Hâtûn, 300, berây-ı sirâc.
Vakf-ı Latif Şah, 180, berây-ı sirâc.
Vakf-ı Emine Hâtûn, 300, berây-ı sirâc.
Vakf-ı Sayyad Okkası (Odası), fî sene 20, der-Mahalle-i Yenişehir, der-yed-i Seydi Ahmed.
Dükkân-ı Demirci Hüseyin, der-Bazâr-ı Haddâd, fî sene 36, der-yed-i Hacı Mehmed.
Vakf-ı Sabuncu Mustafa, fî sene 36, der-yed-i Hacı Mehmed.
Vakf-ı Hâne-i Selime Hâtûn, an-Mahalle-i Melike Hâtûn, fi sene 60, der-yed-i Hamdi Çelebi.
Vakf-ı Fâtıma Hâtûn, 500, berây-ı şem' (mum için). Bk. *Defter-i Evkâf-ı Livâ-i Ankara, 558,* v.5ab; İbrahim Köse, *Ankara Evkâf Defteri (1571),* Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1998, s.18.

gelen günlük 4 akçenin 3 akçesi mescidin imamına, 1 akçesi de müezzine tahsis edilmiştir. Bu kayıtlarda yer aldığı üzere mescidin imam ve müezzine yılda 3.350 akçe vazife ücreti tayin edilmiştir.[29]

1153/1740 yılına ait bir kayıtta, Melike Hâtun/Hâtuniye Camii'nin imamı için Ankara'nın Kasaba Nahiyesi'ne bağlı olan Bil-Ömer'in öşür vergisinden senede 8 keyl/kile (yaklaşık 208 kg) buğday ücret verildiği yer almaktadır. Bu yılda camide imam olarak da Seyyid Musa oğlu Seyyid Mehmed görev yapmaktadır.[30]

20. yüzyılın başlarında, Ankara kadılığı tarafından vakfın tevliyeti ile ilgili bir dava dolayısıyla verilen hüccette, caminin adı Bey Ömer diğer adı ile Hâtuniye olarak yer almıştır. Bu hüccette, Koyun Pazarı Çarşısı'nda bir bakkal dükkânı, aynı yerde Börekçiler içinde bir çilingir dükkânı, yine aynı yerde Dellallar Çarşısı'nda bir çancı dükkânı ile Esb (At) Pazarı'nda bir aşçı dükkânı olmak üzere toplam dört dükkânın kira bedelinin Hâtuniye Camii'ne vakfedildiği bilgisine yer verilmiştir.[31] Bu hüccette, vakfa ait herhangi bir vakfiyenin sicillerde bulunmadığı, yukarıda belirtilen dükkânların mütevelliler tarafından kiraya verildiği ve elde edilen gelirle Hâtuniye Camii yanındaki çeşme ile At Pazarı'nda Palacılar Çarşı'sındaki musluğun masraflarının karşılandığını belirtilmiştir. Bu yıllarda, bu vakıf dükkânlara, vakfın ihtiyacı kalmadı denilerek hazine tarafından el konulmuş; mütevellinin mahkemeye itirazı üzerine de dükkânlar yeniden vakfa iade edilmiştir.

Önceleri beş vakit namaz kılınan mahalle mescidi, daha sonra Cuma namazları kılınmasından dolayı da cami olan Melike Hâtun/Hâtuniye Camii birçok tamirat geçirmiştir. Bilinen tamirlerinden biri 1251/1835 yılında, bir diğeri de 1328/1910 yılında gerçekleşmiştir.[32]

29 *"Vakf-ı Melike Hâtun der-Mahalle-i Kirişciyan ve vakf-ı mezar el-mezbûr berây-ı kırâat-ı Kur'an be-hükm-i Padişâhî mukarrer şod der-tasarruf-ı imâm-ı mescid ve huffâz-ı mezar el-mezbûr der defter-i atîk hâliyâ yine mukarrer.*
An-Karye-i Bil-Ömer öşr-i şer'iyye vakf-ı mescid-i mezar el-mezbûr. Hâsıl:
Vakf-ı diğer-i mezkûre Melike Hâtun merhûm Eyne Bey Subaşı Hammâmı'ndan kendüye ta'yîn olunan on yedi akçeden kendünün mescidine dört akçesin vakfa tayin etmiş be-hükm-i Padişahî mukarrer deyu mukayyed der-defter-i atîk. İmam yevmî 3, fî sene 1.440, müezzin yevmî 1. Yekûn: 3.550". Bk. *Defter-i Evkâf-ı Livâ-i Ankara,* 558, v. 5a-b.

30 VGMA, *Hurûfat Defteri 1068,* s. 78 (149), sr. 13.

31 VGMA, *Defter No: 607,* s. 265, sr. 395. Hüccet 29 Zilkade 1326/23 Aralık 1908 tarihlidir.

32 Şahin, "Ankara'da Melike Hatun Vakıfları", s. 78. Devir ile ilgili kayıt için bk. VGMA, Defter No: 224, s. 86-87, sr. 937-938.

Ankara'daki vakıflarla ilgili *VGMA Esas Defteri*'nde, *"Hâtuniye Mahallesi'nde bulunan Evkâf-ı Hümâyun'a mülhak evkâfdan Ankara'da Hâtûniye Mahallesi'nde bulunan Hâtûniye Câmi'-i şerifi demekle ma'rûf câmi'-i şerif vakfı"* başlığı altında, camideki hitabet görevinin Gurre-i Şaban 1264/ 3 Temmuz 1848 tarihinde Seyyid Lütfullah oğlu Seyyid Mehmed Daniş Efendi'nin uhdesinde olduğu belirtilmiştir. Aynı yerde evkât-ı hamsede yani beş vakit namazda imamet görevinin 17 Zilhicce 1327/30 Aralık 1909 tarihinde Mehmed oğlu Hafız İbrahim Efendi'ye tevcih edildiği yer almıştır. Bu tarihlerde hitabet ve imamet hizmetlerinin daha önce 500 akçe olan vazife ücretine 500 daha zam yapılıp 1.000 akçeye çıkartılmıştır. Caminin hitabet görevi Seyyid Mehmed Daniş Efendi'nin ölümüyle, onun bilâ-veled (çocuğu olmamasından) olmasından dolayı, 6 Zilhicce 1300/8 Ekim 1883 tarihinde Osman Efendi'ye, onun azli ile de yukarıda imamet görevine getirildiği belirtilen Hafız İbrahim Efendi'ye 9 Muharrem 1329/10 Ocak 1911 tarihinde tevich edilmiş; böylece her iki görev bu tarihten sonra bu şahsın uhdesinde toplanmıştır. Caminin vakfı ile buradaki kayıtta ayrıca; *"Câmi-i şerîf-i mezkûru ta'mir etmiş olan Melike Hâtun Vakfı"* ibaresi yer almıştır. Burada yer alan son kayıt ise, Melike Hâtun Camii'nin, Umûr-ı Şer'iyye ve Evkâf Vekâleti'nin 21 Kânûn-ı sânî 1340/21 Ocak 1924 tarih ve 3021 sayılı yazısıyla mazbut vakıflar arasına alınarak Vakıflar Genel (Umum) Müdürlüğü'nün idaresine geçtiği yönündedir. Daha sonra kadro harici bırakılan bu cami zamanla yıkılmış, arsası kiraya verilmiştir. Günümüze bu camiden, yapımı ve tamiri ile ilgili herhangi bir kitabe kalmamıştır. Halen caminin yerinde bir dükkân bulunmaktadır.[33]

Melike Hâtun Medresesi

Melike Hâtun'un Ankara'nın merkezindeki vakıf hayratı arasında kendi adı ile de anılan bir medresesi vardı.[34] Bu medrese vakıf kayıtlarından da anlaşıldığı üzere 14. yüzyılın ikinci yarısında, I. Murad Hüdavendigar zamanında eğitim faaliyetini sürdürüyordu. Ankara'daki ilk Osmanlı yapılarından

33 Devir ile ilgili kayıt için bk. VGM, *Defter No 224*, s. 45/86-87, sr. 937-938. Şahin, "Ankara'da Melike Hatun Vakıfları", s.78. Ankara Etnografya Müzesi'nde Öğle Camii kapısı diye teşhir edilen cevizden yapılmış kapı kanadı bulunmaktadır. Melike Hâtun Camii'ne Öğle Camii de denildiğinden, bu kapının bu camiye ait olduğu görüşü hakimdir. Bu konu için bk. Ali Kılcı, "Hacı Bayram-ı Velî Döneminden Ankara'da Ak Medrese Ve Kara Medrese", *Uluslararası Hacı Bayram-I Velî Sempozyumu (25-26 Mayıs 2016) Bildiriler Kitabı*, ed. Ahmet Cahid Haksever, s. 142, dn. 41. http://www.kalem.org.tr/media/file/teblig1.pdf/ (ulaşım tarihi: 05.07.2018).

34 Ergenç, *Ankara ve Konya*, s. 25; Özdemir, *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Ankara,* s. 79-80.

olan bu medresede,[35] Hacı Bayram-ı Velî (ö.1430)[36] 1392'ye kadar müderrislik yapmıştır.[37] Gerek vakıf kayıtları gerekse Hacı Bayram-ı Velî'nin bu medresede müderrislik yapması, medrresenin yapılma tarihi hakkındaki görüşü teyit etmektedir. Ankara'nın manevî mimarlarından Hacı Bayram-ı Velî'nin bu medresede müderrislik yapması, haliyle sonraki yıllarda bu medresenin ününü artırmıştır.[38]

Melike Hâtun tarafından yaptırılan bu medrese, Ankara'nın siyah taşı ile yapılmasından dolayı *Kara Medrese* ya da *Sevdâiye*[39] (*Sevdâviye*), *Sevdâî*, *Sevdâ*, *Koca Bey* ve *Melike Hâtun* gibi isimlerle arşiv belgelerinde yer almıştır. Ancak bunlar içinde *Melike Hâtun* ve *Kara Medrese* en yaygın kullanılan isimleridir. Melike Hâtun Medresesi, Ankara'nın Doğanbey Mahallesi'nde, Taşcılar ve Pala sokakların kesiştiği yerde mescit ölçüsündeki Melike Hâtun Camii ile bir bütün teşkil ediyordu. Ali Kılcı'nın aktardığına göre bu medrese, tapuda 30 pafta, 226 ada, 8 parseldeki Melike Hâtun Camii'nin yanında idi. Bu parselin bitişiğindeki 7 parsel, evkâf hazinesi adına 107 m^2 alanlı, ahşap iki hane şeklinde kayıtlara geçmiştir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında mektep ve medreseler hazineye devredildiğinde bu medresenin yeri de haliyle hazineye geçmiştir. Burası, tapuda hazineye ait 308 m^2 ahşap hane ve arsa vasıflı 6 nolu parsel, Kara Medrese'nin bulunduğu yer olarak tanımlanıyor. Aynı yerde, günümüzde yerinde baraka şeklinde bir dükkân bulunan Melike Hâtun/Hâtuniye Camii, burada belirtilen parselinin karşı köşesinde Hâtuniye Çeşmesi, arkasında Melike Hâtun'un mezarı, caminin ve mezarın biraz ilerisinde de Melike Hâtun'un yapımına maddi

35 Ergenç, *Ankara ve Konya*, s. 25.

36 Hacı Bayram-ı Veli'nin doğum tarihi hakkında kesin bir bilgi olmamakla birlikte Orhan Gazi döneminde doğduğu görüşü hakimdir. Doğum tarihi için 1352 yılını veren araştırmacılar vardır. Bk. Nihat Azamat, "Hacı Bayram-ı Veli", *DİA,* C. 14, s. 443.

37 Mecdî, Lamiî ve Taşköprizade'deki bilgilere göre, Hacı Bayram-ı Velî Ankara'da Melike Hatun'un yaptırdığı Kara Medrese'de müderris iken burayı terkedip Samuncu Baba'ya intisap etmiştir. Bk. Azamat, "Hacı Bayram-ı Veli", s.443; Mahmut Dündar, "Hacı Bayramı Veli'nin Tasavvufi Eğitim Anlayışı", *II. Uluslararası Hacı Bayram-ı Velî Sempozyumu Bildiriler Kitabı-1*, 03-04 Mayıs 2017, ed. Ethem Cebecioğlu vd., Kalem Neşriyat Yay., Ankara 2017, s. 89.

38 Ergenç, *Ankara ve Konya*, s. 25; Şahin, "Melike Hatun Vakıfları", s. 78-79.

39 Sevda' kelimesisinin Arapça'daki bir anlamı da "mizaç, merak, en kara, en siyah"tır. Halk arasında "Kara" olarak bilinen bu medrese için bazı kayıtlarda Arapça "Sevdâ'î" kelimesi de isim olmuştur. Yine "sevad" kelimesinin bir anlamı da kara ve siyahtır. Bk. İsmail Parlatır, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü,* Yargı Yayınevi, Ankara 2006, s. 1497-1498. Medreseye verilen Türkçe ve Arapça isimler, kara anlamına gelmektedir.

katkıda bulunduğu Eyne Bey'in Hamamı bulunmaktaydı.[40] Melike Hâtun'un buradaki medresesinden de geriye herhangi bir eser kalmamıştır.

Melike Hâtun'un mescidi, mezarı ve çeşmesi dışında, medresesi için de Ankara'nın Kasaba Nahiyesi ile Çubuk ve Murtazaâbâd kazalarındaki bazı köylerin vergi gelirleri vakıf olarak tahsis edilmiştir. Melike Hâtun'un yaptırdığı bu medrese, 1463, 1522, 1530 ve 1571 yılı tahrir defterlerinde; *"Vakf-ı Medrese-i Melike Hâtun/Melike Hâtun Medresesi Vakfı"* başlığı altında kayıtlara geçmiştir.

Melike Hâtun Medresesi'nin 1463 yılındaki vakıf köyleri arasında; Ankara'nın Kasaba nahiyesine bağlı Solfâzl/Solfâzıl (Solfasıl/Solfasl)[41] köyü, yine Ankara'nın Murtazâbâd (Kazan ve Mürtedovası) kazasına bağlı, yılda 8.130 akçe vergi geliri olan Girendos (Girindos/Fethiye) köyü,[42] Çubuk kazasına bağlı Busaklar (Pursaklar) köyünün yarı hissesi,[43] Ravlı (Akyurt)[44] ve Beycüğez[45] köyleri ile Kilisacuk (Kilisecük) mezraasıdır.[46] Bu köylerin ve mezraanın Murad Hüdavendigar zamanından beri Melike Hâtun Medresesi'nin vakfı olduğu 1463 yılı kayıtlarında yer almaktadır. Aynı yerde Melike Hâtun'un vakıflarından Solfasıl köyünün *"sülâtü'l-muhakkikîn"* olarak tanımlanan Baba veled-i Şeyh Bayram'ın; Busaklar köyünün yarı hissesi ile Ravlı köyünün *"sülâ-*

40 Kılcı, "Ankara'da Ak Medrese Ve Kara Medrese", s. 141.

41 1522, 1530 ve 1571'deki tahrir defterlerinde Solfasıl (Solfasl) olarak kaydedilen bu köy, 1463'te Solfâzl/Solfâzıl olarak kaydedilmiştir. *"Karye-i Solfâzl, vakf-ı Medrese-i Melike Hâtun el-hâletü hazihi sülâtü'l-muhakkikîn Bâbâ veled-i Şeyh Bayram nevverallahu kabrehu mutasarrıfdır. Elinde pâdişahımız hükmi vardır."* Bk. *MAD 9,* v. 214a-b.

42 *"Karye-i Girendos, Melike Hâtun Medresesi'nün vakfıdır. Kadîmü'z-zamandan vakfiyyet üzre tasarruf olunurmuş. Şimdiki cihetde medrese-i mezkûrın müderrisi Mevlânâ Emir Çelebi mutasarrıfdır"*. Bk. *MAD 9,* v. 216a-b, 217a.

43 *"Karye-i Busaklar, tâbi'-i Çubuk, hisse Melike (Melikiye) Medresesi'nün vakfıdır. Hüdâvendigar zamânından beru vakfiyyet üzere tasarruf olıgelmiş el-hâletü hâzihi sülâletü'l-ârifîn Şeyh Baba mutasarrıdır. Elinde pâdişahımız hazretleri hükmi vardır"*. Bk. *MAD 9,* v. 220b.

44 *"Karye-i Ravlı, Melike (Melikiye) Hâtun Medresesi'nün vakfıdır. Hüdâvendigar zamânından beru vakfiyyet üzere tasarruf olıgelmiş el-hâletü hazihi sülâletü'l-ârifîn Şeyh Baba mutasarrıfdır. Elinde pâdişahımız hazretleri hükmi vardır. Mahsûl 3.080"*. Bk. *MAD 9*, v. 220a-b.

45 *"Karye-i Beycüğez (Begcügez), Melike (Melikiye) Hâtun Medresesi'nün vakfıdır. Hüdâvendigar zamânında Mevlânâ Feridüddîn tasarruf idermiş el-hâletü hazihi Şeyh Baba mezkûr vakfiyyet üzere mutasarrıfdır. Elinde pâdişahımız hükmi vardır"*. Bk. *MAD 9,* v. 220a-b.

46 *"Mezraa-i Kilisacuk, Melike (Melikiye) Medresesi'nün vakfıdır. Hüdâvendigar zamânında Mevlânâ Feridüddîn tasarruf idermiş el-hâletü hazihi Şeyh Baba mezkûr vakfiyyet üzere mutasarrıfdır. Elinde pâdişahımız hükmi vardır. Mahsûl 830"*. Bk. *MAD 9,* v. 221a.

le-i arifîn" veya diğer bir ifade ile "*sülâle-i evliya*" olarak tanımlanan Şeyh Baba veled-i Şeyh Hacı Paşa'nın; Beycüğez köyü ile Kilisacük mezraasının I. Murad zamanında Mevlânâ Feridüddin'in, 1463'te de Şeyh Baba'nın tasarrufundadır. Burada *Baba* veya *Şeyh Baba* olarak ismi geçen kişi *Ahî Baba*, *Şeyh Hacı Paşa* gibi isim ve unvanları da kullanan Hacı Bayram-ı Velî'nin beş oğlundan biridir. Melike Hâtun Medresesi'nin burada isimleri geçen vakıf köylerinin ve mezraasının mutasarrıfı, Hacı Bayram-ı Velî'nin evladıdır.[47] Murtazaâbâd kazasının Girendos köyünün mutasarrıfı ise Melike Hâtun Medresesi'nin müderrisidir. Bu köyden elde edilen gelirden günde 8 akçe medresedeki talebeye, geri kalan kısmı da müderrise tayin edilmiştir. 1463'te medresenin müderrisi ve bu köyün vakıf mutasarrıfı Mevlânâ Emre Çelebi'dir. 1463 yılı vakıf kayıtlarında Solfasıl köyünün bir yıllık vergi geliri yılda 1.590 akçe; Çubuk'a bağlı Busaklar (yarı hisse), Ravlı ve Beycüğez köyleri ile Kilisacük mezraasının bir yıllık toplam vergi geliri 5.550 akçedir.[48] Bu durumda 1463 yılı tahrir defterindeki verilere göre Melike Hâtun Medresesi'nin bir yıllık toplam vakıf geliri 13.680 akçedir. Bunun 5.550 akçesi Hacı Bayram-ı Velî'nin oğlu Şeyh Baba'nın tasarrufundaki vakıf geliridir.

1522 yılına ait Ankara sancağının vakıf tahrir defterinde Melike Hâtun Medresesi'nin vakıf köyleri arasında; Kasaba nahiyesine bağlı Solfasıl (Solfasol) köyü,[49] Çubuk kazasına bağlı Ravlı, Beycüğez, Kilisacük[50] ve yarı hissesi timar olan Busaklar köyleri[51] ile Murtazaâbâd kazasına bağlı Girendos (Girin-

47 Ahî Baba, Hacı Paşa gibi isimleri ve unvanları da kullanan Hacı Bayram-ı Velî'nin ismi bilinen çocukları; Hayrünnisa Hanım, Ahmed Baba, Ethem Baba, Baba Sultan, İbrahim ve Ali'dir. Bk. Muhammed Ali Yıldız, "Hacı Bayram Velî Ve En Meşhur Halifesi Akşemseddin", *Uluslararası Hacı Bayram-I Velî Sempozyumu (25-26 Mayıs 2016) Bildiriler Kitabı*, ed. Ahmet Cahid Haksever, s. 485-486 http://www.kalem.org.tr/media/file/teblig1.pdf/ (ulaşım tarihi: 05.07.2018).

48 *MAD* 9, vr. 221b-222b.

49 "*Evkâf-ı Medrese-i Melike Hâtun der-nefs-i Ankara karye-i Solfasıl. Hâsıl 4.831".* Bk. *928/1522 Tarihli Ankara Vakıf Defteri,* v.18b-19a; Semiha Nurdan, *XV ve XVI. Yüzyıllarda Ankara Şehri Vakıfları,* Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2012, s. 40.

50 Mezraa-i Kilisacük Melike (Melikiyye) Medresesi'nün vakfıdır. Hüdâvendigar zamanında Mevlânâ Feridüddîn tasarruf idermiş. El-Hâletü hazihi Şeyh Baba mezkûr vakfiyyet üzere mutasarrıfdır. Elinde pâdişahımız hükmi vardır. Mahsûl: 830". *MAD 9,* v. 221a. 1522'de Karye-i Kilisacik, tâbi'-i m. vakf-ı medrese-i mezkure. Hâsıl?. Bk. *928/1522 Tarihli Ankara Vakıf Defteri,* v. 87b.

51 "Karye-i Ravlı Vakf-ı Medrese-i Melike Hâtun der-Nefs-i Ankara". Hâsıl 3.863". "Karye-i Begcügez, vakf-ı medrese-i mezkûre". Hâsıl 2.169". "Karye-i Kilisacük, vakf-ı medrese-i mezkûre.

dos/Fethiye) köyü yer almaktadır.[52] 1530 yılı tahrir tahrir defterinde de Melike Hâtun Medresesi vakfına ait 7 kayıt bulunmaktadır: Bunlar, Ankara'nın Kasaba nahiyesine bağlı 4.831 akçe geliri ile Solfasıl köyü; 1463, 1522 ve 1571 yılı tahrir defterlerinde yarı hissesi tımar, yarı hissesi de Ahi Şerefeddin Camii vakfı kaydedilen, 2.078 akçe geliri ile Balgat köyünün yarı hissesi;[53] Ankara'nın Çubuk kazasına bağlı 828 akçe geliri ile Kuzpınar köyü;[54] 2.169 akçe geliri ile Begcügez (Beycüğez) köyü; 994 akçe geliri ile Kilisacık (Kilisecik) köyü; 1.406 akçe geliri ile Busaklar köyünün yarı hissesi; 4.677 akçe geliri ile Ankara'nın Murtazaâbâd kazasına bağlı Girendos (Girindos/Fethiye) köyüdür. Bu durumda 1530 yılında Melike Hâtun Medresesi, Ankara'nın Kasaba'ya bağlı iki köyünden 6.909 akçe (%40,7), Çubuk'taki vakıf köylerinden 5.397 akçe (%31,8), Murtazaâbâd'daki vakıf köyünden de 4.677 akçe (%27,5) olmak üzere yılda toplam 16.983 akçe gelire sahipti.[55] Önceki ve sonraki dönemlere ait vakıf kayıtlarında Melike Hâtun Medresesi vakıfları arasında yer alan Ravlı (Akyurt) köyü, 1530'daki kayıtlarda yer almazken, diğerlerinde olmayan Balgat köyü burada yer almıştır.

Ankara sancağının 1571 tarihli vakıf tahrir defterinde Melike Hâtun Medresesi'nin vakıfları arasında Balgat köyü[56] yer almazken, Ravlı köyü 1463 ve

Hane 1. Çiftlik, der-tasarruf-ı Edhem Baba". "Karye-i Busaklar, nısfı vakf-ı medrese-i mezkûre ve nısf-ı âharı timar. Hâsıl 1.456". Bk. *928/1522 Tarihli Ankara Vakıf Defteri,* v. 87a, 87b, 88a.

52 "Karye-i Girendos vakf-ı medrese-i Melike Hâtun kadîmü'z-zamandan vakfiyyet üzre tasarruf olunurmuş Mevlânâ Emre Çelebi mutasarrıfdır deyu kayd olmuş der defter-i köhne. El-Hâletü hazihi müderris Mevlânâ Muhyiddin mutasarrıfdır elinde padişahımız berâtı var ve karye-i mezkûrenin mahsûlâtı tevzi' olunub yevmî iki akçe cihet-i talebe bâkî mahsûlât müderrise ta'yîn olunub deyu defter-i köhnede mestûr hâliyâ padişahımız berâtıyla Mevlânâ Muhyiddin'e verilmiş. Hâsıl 4.677". Bk. *928/1522 Tarihli Ankara Vakıf Defteri,* v. 139a-140a.

53 1463'te; *"Karye-i nısf-ı Balgat, timâr-ı İskender. Hüdâvendigar zamanında tamam[ını] Yazıcı İskender yermiş".* Bk. *MAD 9,* v. 53a. *"Karye-i nısf-ı Balgat, Hüdâvendigar zamanında yazıcı İskender yermiş. Timur gelince sonra karındaşı Hacı yimiş. Merhum Sultan Mehmed, Musa Çelebi'yi basınca ol vakit yarusın Ahî Paşa'ya virmiş, ziyâde Ahî Şerefeddin Zâviyesi'nin vakfıymış. Mahsûl: 810".* Bk. *MAD 9,* v. 65a. 1522'de; Melike Hâtun Medresesi vakfı arasında yer alan Balgat ile ilgili şu kayıt yer almaktadır: "*Karye-i Balgat, nısfı timar defterinde timar kayd olunub ve bir nısf-ı âharı vakf-ı Câmi'-i Şerefeddin" kaydedilmiştir. Hâsıl 2078".* Bk. *MAD 9,* v. 19a.

54 *"Mezraa-i Kuzpınar, timâr-ı İvaz. Hüdâvendigar zamanında İvaz atası ve dedesi vekfetmiş. Kimesneye karşı gelmedik. Şimdiki halde mukarrer vakıf tutuldı deyu eski defterde yazılmış. Hâsıl:780".* Bk. *MAD 9,* v. 17b.

55 *438 MVAD*, s. 364, 390, 378.

56 *"Karye-i Balgat, nısfı timar defterinde timar kayd olunub ve bir nısf-ı âharı vakf-ı Câmi'-i Şerefeddin deyu mukayyed der-defter-i atîk. Yine kemâkân mukarrer. Hâsıl 2.278". Defter-i Evkâf-ı Livâ-i Ankara, 558,* v. 31a.

1522'de olduğu gibi yeniden bu vakfın geliri olarak yer almıştır. Burada 1530 yılı kayıtlarında acaba bir yanlışlık mı var sorusunu akla getirmektedir. 1571 yılında Melike Hâtun Medresesi'nin vakıfları arasında 4.831 akçe geliri ile Ankara'nın Kasaba'ya bağlı Solfasıl köyü; Çubuk kazasına bağlı 3.863 akçe geliri ile Ravlı köyü; 2.169 akçe geliri ile Begcügez (Beycüğez) köyü; 1.004 akçe geliri ile Kilisacık köyü; 1.456 akçe geliri ile yarı hissesi timar olan Busaklar köyü; Ankara'nın Murtazaâbâd kazasına bağlı 8.677 akçe geliri ile Girendos köyü yer almaktadır.[57] 1571 yılı vakıf kayıtlarında Melike Hâtun Medresesi'nin Çubuk'taki vakıflarının gelirinin toplamı 8.492 akçedir.[58] Girendos Köyü'nden elde edilen vakıf gelirden günde 8 akçe talebeye, geriye kalanı ise müderrisin ücretine tahsis edilmiştir. 1571'de medresenin müderrisi ve vakıf gelirin mutasarrıfı Mevlânâ Muhyiddin'dir.[59] Melike Hâtun Medresesi'nin vakıf gelirleri 1463 yılında 13.680 akçe iken, 1571'de de 22.000 akçeye ulaşmıştır. Yüz yılı aşkın bir zamanda medrresenin vakıf geliri yaklaşık %62 artmıştır.

Tablo 1

Melike Hâtun Medresesi'nin 15 ve 16. Yüzyıllarda Vakıf Gelirleri

	Vakıf Akar/Bulunduğu Yer	**Vakfedilen Hayrat**	**Vakfın Geliri Yıl / Akçe**		
			1463	1522	**1571**
1	Girendos (Girindos/Fethiye) Köyü	Melike Hâtun Medresesi	8.130	4.677	8.677
2	Solfasıl (Solfasol) Köyü	Melike Hâtun Medresesi		4.832	4.831

57 *"Karye-i Busaklar nısfı vakf-ı medrese-i mezkûre ve nısf-ı âhârı timar, tâbi'-i Çubuk. Hâsıl 1.456". Defter-i Evkâf-ı Livâ-i Ankara, 558*, v. 80a. *Defter-i Evkâf-ı Livâ-i Ankara, 558*, v. 30b-31a, 79a-80a, 106b-108b. Köse, a.g.t., s.24-26.

58 Melike Hâtun Medresesi'nin Çubuk'taki vakıfları arasında, Ravlı ve Beycüğez köylerinin tamamı ile Busaklar köyünün yarı hissesi ve Kilisecük mezraası yer almaktadır. Bk. *Evkâf-ı Livâ-i Ankara* 558, vr. 79a-80a.

59 *"Karye-i Girendos Vakf-ı Medrese-i Melike Hatun, kadîmü'z-zamandan vakfiyet üzere tasarruf olunurmuş. Mevlânâ Emre Çelebi mutasarrıfdır deyu kayd olmuş der-defter-i köhne. El-hâletü hazihi Müderris Mevlânâ Muhyiddin mutasarrıfdır. Elinde Padişahımız berâtı var ve karye-i mezkûrenin mahsûlâtı tevzi' olunub yevmî sekiz akçe cihet-i talebe, bâkî mahsûlâtı müderrise ta'yîn olundu deyu defter-i köhnede mastur. Hâliya Padişahımız beratıyla Mevlânâ Muhyiddin'e virilmiş deyu mastur der-defter-i atîk. Hâsıl 8.677".* Bk. *Evkâf-ı Livâ-i Ankara* 558, v. 106b-107b.

60 *"Cem'an mahsûl-i evkâf-ı Melike (Melikiye) ki, der-tasarrfu-ı (Şeyh) Bâbâ: 5.550"* (Bu hâsıl, Solfâzıl, Busaklar'ın hisse, Ravlı, Begcügez (Beycüğez) köyleri ile Kilisâcük mezraasından Melike Hâtun Medresesi'nin Şeyh Baba'nın tasarrufundaki kısmının geliridir.) Bk. *MAD 9,* v.221a.

3	Ravlı (Akyurt) Köyü	Melike Hâtun Medresesi		3.863	3.863
4	Busaklar (Pursaklar) Köyü	Melike Hâtun Medresesi		1.456	1.456
5	Begcügez (Beycüğez) Köyü	Melike Hâtun Medresesi	5.550[60]	2.169	2.169
6	Kilisacük (Kilisecik) Köyü	Melike Hâtun Medresesi		994	1.004
7	Kuzpınar Köyü	Melike Hâtun Medresesi		828	
Toplam/Akçe			13.680	18.819	22.000

Melike Hâtun Medresesi'nin vakıf gelirlerine ehl-i örfün müdahale ettiği, vakfın mütevellisi Hafız Mehmed'in şikayeti üzerine 1747 yılında Ankara ve Çubuk kazaları kadılarına gönderilen bir emr-i şerife konu olmuştur. Burada medresenin vakfı olan köylerden Ankara Sancağı'nın Kasaba Nahiyesi'nin Solfasıl ve Çubuk Nahiyesi'nin Ravlı ve Beycüğez köylerinin tamamının, yine Çubuk Nahiyesi'ne bağlı Busaklar köyünün de yarı hissesinin Melike Hâtun Medresesi'nin diğer yarısının da timar toprağı olduğu belirtilmiştir.[61] 18. yüzyılın ortalarında medresenin vakıf köylerinin stastüsünü koruduğu görülemektedir.

Melike Hâtun Medresesi'nin bir diğer adı da yaptığı tamirle Medrese-i Cedîde/Yeni Medrese ismini almasını sağlayan Koca Bey'dir. 1904 yılının başlarına ait bir belgede, Koca Bey nâm-ı diğer (diğer adı) Melike Hâtun Mederesesi'nin mamur halde olduğu ve içinde talebelerin bulunduğu, öşür gelirlerini alan müderrislerin binanın tamirini de yaptıkları yer almaktadır.[62] Melike

61 Evâsıt-ı Ramazan 1160/16-25 Eylül 1747 tarihli emri şerifte; "Vakıf mütevellisinin şikayeti bu vakıf köylerin "bâd-ı hevâ türü vergiler içindeki cürm sâbit olan re'âyâ tâifesinin vâki' olan cerîmelerine mîr-i mîrân ve mîrlivâ ve mütesellim ve voyvoda ve sâir ehl-i örf tâifesi taraflarından müdahale edilmemesi yönündedir. Bu müdahale ile vakıf mala zarar verildiği belirtilmiştir. Bu talep üzerine Defterhane'deki kayıtlara bakılmış ve Solfasıl köyünün 4.831 akçe, Ravlı köyünün 3.863 akçe Beycügez köyünün 2.169 akçe, Busaklar köyünün yarısı vakıf yarısı timar olmak üzere 1.456 akçe hasılı olduğu görülmüştür. Gönderilen emr-i şerifte, yukarıda isimleri belirtilen vakıf köylerin bâd-ı hevâ vergilerinin açık bir şekilde vakıf üzerine kaydedildiği belirtilmiş, ehl-i örfün müdahale etmesinin engellenmesi istenmiştir. Bk. *Ankara Şer'iye Sicili, 817,* s. 289.

62 Maliye Nezareti'nce tanzim edilen 20 Kânun-ı evvel 1319/2 Ocak 1904 tarihli yazıda; Ankara Sancağı'da Zir Kasabası'nda Koca Bey nâm-ı diğer Melike Hâtun Medresesi ve Melike Hâtun Camii'nin başka vakıflar olup bunlara ilişkin olarak sülüsân (üçte iki) bedellerinin ayrı ayrı alındığı anlaşılmış olup, Melike Hâtun Medresesi'nin mevcud ve ma'mûr olduğu içerisinde talebe-i ulûmun bulunduğu ve öşür gelirlerinin teâmülen müderris olanlara verilmekte olduğu, tamiratın ise yine müderrisler tarafından yapıldığı ve bu vakfa ait vakfiye kaydının olmadığı anlaşıldığından, vakfiyesinin Sicil-i Mahkeme'de kayıtlı olup olmadığı kayıtlı ise suretinin gönderilmesi, Melike Hâtun Camii'ne Mal Sandığı'nca şimdiye kadar verilen meblağların senesi ve miktarının mazbata ile bildirilmesi istenmiştir. Bk. VGMA, *Defter No: 2465*, s. 49.

Hâtun Medresesi zaman zaman tamire muhtaç hale gelmiştir. Bunlardan biri de 26 Ağustos 1329 / 8 Eylül 1913 tarihinde düzenlenen bir belgeye konu olmuştur. Burada, birinci keşif cetvelinin yapılan incelemede usulüne uygun olarak düzenlenmediği, medreseye ait mufassal harita, kullanılacak malzemenin cinsi ve miktarının bildirilmesi gerektiği yer almıştır.[63]

Osmanlı Devleti'nin son yıllarında Seyyid Mehmed Tevfik Efendi, Ahmed Refi' Efendi ve oğulları, Osman ve Halid Efendiler, Abdülahlim Efendi ve kardeşleri Ahmed ve Osman Efendiler, Hoca Kara Salih Efendi, Ahmed Tevfik Efendi, Hacı İsmail Hakkı Efendi ve Zeynel Abidin Efendi gibi gibi şahıslar, Melike Hâtun Medresesi'nin kimi zaman yarı kimi zaman da üç hisseye taksim edilen müderrislik vazifesini uhdelerinde bulundurmuşlardır. Medresenin son müderrisi 8 Şubat 1933'te vefat eden Zeynel Abidin Efendi'dir.[64]

Melike Hâtun Kervansarayı

Melike Hâtun'un vakıfları arasında, sadece 1463 yılına ait kayıtlarda, "*Melike Hâtun Karbansarayı*" adıyla anılan bir kervansaray yer almaktadır.[65] Bu kervansarayın Çubuk'a bağlı, eski adı Deliviran (Deliören) yeni adı Mutlu olan köyün yakınında olduğu, halen o çevrede yaşan bazı kimseler tarafından da dile getirilmektedir.[66] Bu kervansaray, muhtemelen Ankara'nın merkezi ile Anadolu'daki sol kolu birbirine bağlayan yol güzergahı üzerindeydi. Bir başka ifade ile Ankara'dan da geçen orta kolu, sol kola, Çankırı ve Osmancık'a bağlayan yol güzergâhındaydı. Çubuk'ta eski adı Aybek (İybek), günümüzdeki adı Yiğitli olan köy ile Aşağıobruk köyleri arasında kalan ve köylülerce *kervancı köprüsü* ve *kervancı deresi* denilen bir köprü ile derenin bulunması, bu çevreden kervanların geçtiğine işaret etmektedir. Burada bahsedilen köprü 2014 yılında arkeolojik SİT alanı olarak tescillenmiştir. Bu bilgiler, bu çevrede kervanların takip ettiği bir yol ve konakladıkları bir kervansaray olduğuna da işaret etmektedir.[67]

63 Kılcı, "Ankara'da Ak Medrese Ve Kara Medrese", s.144-145.

64 VGMA, *Defter No: 224.151,* s.298-299; *Defter 224.151*, s.298-299.

65 Hüseyin Çınar - Osman Gümüşçü, *Osmanlıdan Cumhuriyete Çubuk Kazası*, Bilge Yay. Ankara 2002, s. 681.

66 Deliviran (Deliören) köyündeki kervansaray hakkındaki bilgileri bizimle paylaşan İsmal Bal Beyefendi'ye çok teşekkür ederim.

67 https://archive.org/stream/AnkaraubukTarihiVeArkeolojisi/Ankara%20-%C3%87ubuk%20Tarihi%20ve%20Arkeolojisi_djvu.txt/ (Erişim tarihi: 10.05.2018).

Günümüze herhangi bir yapısı ulaşmayan bu kervansarayın ihtiyaçlarını karşılamak üzere 15. yüzyılda Çubuk Kazası'nın Deliviran (Deliören),[68] Oyumiğde (Eyümigde),[69] Kapaklu,[70] Kışla,[71] Ayvaluca,[72] Karakeçilü[73] ve Yavsal[74] köyleriyle, Yağmurlu[75] mezraasının vergi gelirleri vakıf olarak tahsis edilmişti. 1463 yılı vakıf kayıtlarında bu köylerden Kapaklu köyünün daha önce Melike Hâtun Kervansarayı vakfı olduğu, ancak bu yılda timar olarak tasarruf olunduğu yer almıştır. Aynı yılda, Deliviran, Oyumiğde, Kışla, Ayvaluca, Karakeçilü ve Yavsal köyleriyle Yağmurlu mezraası Melike Hâtun vakfı olarak kaydedilirken, evvelden bu köylerin tasarrufunun Ali, Hamza ve Ulubey (Ulubeg)'in tasarrufunda olduğu, 1463 yılındaki kayıtta ise Necib oğulları Edhem, Mustafa, Hüseyin ve Hızır'ın tasarrufunda olduğu belirtilmiştir. Önceki mutasarrıfları ile Necib oğullarının hangi nedenlerden dolayı bu vakıf gelire tasarruf ettikleri hakkında elimizde herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

16. yüzyıl tahrir defterlerinde bu kervansarayın adına ve yukarıda belirtilen köyler ve mezraanın gelirleri vakıf olarak değil, timar olarak kaydedilmiştir. Bu da bize Melike Hâtun Kervansarayı'nın ya işlevini yitirdiğini ya da vakıf statüsünden çıkarıldığını göstermektedir.

68 1463'te; *"Karye-i Delüvirân, Melike (Melikiye) Hâtun Kârbânsarayı'nun vakfıdur. Şimdiki halde mezkûr Necib oğlanları Edhem ve Mustafa ve Hüseyin ve Hızır yirler. Sultan zamânında Ali ve Hamza ve Ulubeg yirler imiş". Hâsıl 1.570".* Bk. *MAD 9,* v. 29a-b.

69 1463'te; *"Karye-i Oyumiğde ki, Melike (Melikiye) Hâtun vakfıdır. El-Hâletü hazihi Necib oğlı Edhem ve Mustafa ve Hüseyin ve Hızır mutasarrıflardır. Evvelden Ali ve Hamza ve Ulubeg yirler imiş. Hâsıl 1.905".* Bk. *MAD 9,* v. 29a-b.

70 1463'te Kapaklu köyü ile ilgili şu bilgi yer almaktadır: *"Karye-i Kapaklu, kadîmden Melike Hâtun Karbânsarayı'nın vakfı imiş, timar idüb yirlermiş. Sonra timar itdükleriçün Muhammedî'ye ve Turâ'ya virilmiş kim yılda bir eşkünci vireler. Şimdiki halde Muhammedî her yıl eşer imiş. Mahsûl 1.000".* Bk. *MAD 9,* v. 36b.

71 1463'te; *"Karye-i Kışla, Melike Karbânsarayı'nun vakfıdır. Şimdi mezkûr Necib oğlanları yirler. Evvelden Ali ve Hamza ve Ulubeg yirlermiş, koyun kılasıymış".* Bk. *MAD 9,* v. 29b.

72 1463'te; *"Karye-i Ayvaluca, Melike Hâtun vakfıdır. Karbânsarayı'nun vakfıdır. Şimdi Necib oğlanları mutasarrıflardır. Koyun kılasıdır, dört çiftlik yerdir".* Bk. *MAD 9,* v. 29b. Ayvaluca köyü ile ilgili aynı yerde; "*Karye-i Ayvaluca, tımar-ı evlâd-ı Necib. Vakf-ı Karbânsaray-ı Melike Hâtûn. Evvelden Ali ve Hamza ve Ulubeg yirlermiş, üç çiftlik yerdir, taşradan ekilür*". Bk. *MAD 9,* v.29b.

73 1463'te; *"Karye-i Karakeçilü, Melike Hâtun vakfıdır. Koyun kılasıdır?".* Bk. *MAD 9,* v. 29b.

74 1463'te; *"Karye-i Yavsal, Melike Hâtun vakfıdır. Koyun kılasıdır".* Bk. *MAD 9,* v. 29b.

75 1463'te; *"Mezraa-i Yağmurlu, el-hâletü hazihi Necib oğlanları mutasarrıflardır".* Bk. *MAD 9,* v. 29b.

Tablo 2

Melike Hâtun Kervansarayının Çubuk Kazası'ndaki Vakıf Gelirleri[76]

	Vakıf Akarın Bulunduğu Yer	Vakfedilen Hayrat	Vakıf	Tımar
			1463 Yılı/ Akçe	1522 Yılı/ Akçe
1	Deliviran Köyü	Melike Hâtun Kervansarayı	1.570	3.000
2	Oyumiğde Köyü	Melike Hâtun Vakfı[77]	1.905	2.000
3	Kapaklu Köyü[78]	Melike Hâtun Kervansarayı	1.000	4.500
4	Kışla Köyü	Melike Hâtun Kervansarayı	4.890	200
5	Ayvaluca Köyü	Melike Hâtun Kervansarayı		1.192
6	Karakeçilü Köyü	Melike Hâtun Kervansarayı		200
7	Yavsal Köyü	Melike Hâtun Kervansarayı		
8	Yağmurlu Mezraası	Melike Hâtun Kervansarayı		1.255
Toplam/Akçe			**9.365**	**12.347**

Melike Hâtun'un Çeşmesi, Bahçesi ve Mezarı

Melike Hâtun'un Ankara'nın merkezindeki bir diğer hayratı mezarına bitişik yaptırdığı çeşmesidir. Çeşme, Melike Hâtun'un diğer hayratının da bulunduğu Ankara'nın Doğanbey mahallesindedir. Abdülkerim Erdoğan'ın aktardığına göre, Taşçılar sokağı ile Pala sokağının kesiştiği yerde, yaklaşık 3x3 m. ebadında olan bu çeşme, yerli taştan yapıldığı için, kitabesi zamanla aşınmış ve okunamayacak derecede bozulmuştur. Çeşme tek kurnalı olup, önünde 62x128 cm. ebadında bir oluk vardır. Çeşmenin alt ve üst köşesinde birer

76 Çınar - Gümüşçü, *Osmanlıdan Cumhuriyete Çubuk Kazası*, s. 226-227, 202-209. 1522, 1530 ve 1571'de buradaki köyler timar olarak kaydedilmiştir. 1522 yılı sütününda bu köylerin timar gelirleri verilmiştir.

77 Oyumiğde, Deliviran, Kapaklu, Kışla, Akçain, Ayvaluca, Karakeçilü ve Yavsal köyleriyle Yağmurlu mezraası Melike Hatun'un kervansarayının vakfıdır. 1463 yılında bu köyler ve mezraa, Melike Hâtun vakfı olduğu belirtildikten sonra Necib oğullarının tasarrufunda olduğu belirtilmiştir. Melike Hatun'un bu vakıf gelirlerine 1530 ve 1571 yılları vakıfları arasında rastlamaktayız. Bu vakıf gelirleri timar kaydedilmiştir.

78 Kapaklu köyü, 1463 öncesi Melike Hâtun vakfı geliri iken, 1463'te timar olarak kaydedilmiştir. Burada daha önceye yapılan atıftan dolayı bu köyün ismine yer verilmiştir.

rozet bulunmaktadır. Sanat tarihçilerinin ifadesine göre bu rozetler Selçuklu üslûbunda olmayıp Osmanlı'nın son devrine, muhtemelen 20. yüzyıl başlarına aittir.[79] Kitabesi olmayan bu çeşme çeşitli zamanlarda yenilenmiştir. Çeşmenin son tamirlerinden biri 21 Safer 1320 / 30 Mayıs 1902 tarihli belgeye göre 4.329 kuruşa yeniden yapılmıştır.[80] Yukarıda Melike Hâtun Camii ile ilgili kısımda da belirtildiği üzere 1908 yılına ait bir belgede, vakfın geliri olan dört dükkanın gelirinin harcandığı yerler arasında Hâtuniye Camii yanındaki çeşme ile At Pazarı'nda Palacılar Çarşı'sındaki musluğun masraflarının karşılandığı yer almaktadır.[81] Günümüzde bu çeşme bakımsız haldedir.

Melike Hâtun'un mezarı, yukarıda da bahsedildiği üzere medrese, cami ve çeşmesinin bulunduğu Ankara'nın Hacı Doğan Mahallesi'nde, Eyne Bey Hamamı'nın kuzey cephesindeki sokağın solunda, yaşlı bir ağacın altında, demir korkuluklarla çevrilidir. Mezarın üstü açık, etrafı taş duvarlarla çevrilidir. Sadece baş ve ayak taşları mevcuttur. Mezarın başına sekiz köşeli mermer bir sütun konmuştur. Bu sütunda üç satırlık Arapça bir kitâbe vardır. Kamil Şahin'in aktardığına göre bu kitabede şunlar yazıldır:[82]

"Küllü şey'in hâlikün illâ vechehu lehü'l-hükmü ve ileyhi turce'ûn
Ğaferallahu lehu bi-rahmetihi ve lehu rûhı cennetu na'îm
Allahümme'l-hakka'l-mevtihi târihi ve kîle felehu selamün min rabbi rahîm".

Melike Hâtun'un Ankara'nın merkezindeki vakıfları arasında bir de bahçesi bulunmaktadır. Bu bahçeden elde edilen gelir, Melike Hâtun'un ruhu için aynı yerde bulunan mezarının yanındaki mescitte, günde *Kur'an-ı Kerim*'den bir cüz okunması için vakfedilmiştir. 1463 yılı vakıf kayıtlarında; yılda 1.400 akçe geliri olan bahçe için *"şehirde Melike yeri diye ma'rûf bir bağçe Melike Hâtun türbesinün vakfıdır"* ibaresi yer almaktadır.[83] 1522 yılı vakıf tahrir defterinde yılda 1.500 akçe gelir kaydedilen bu bahçe ile ilgili vakıf kaydında,

79 Erdoğan, "Ankara'da Melike Hatun Vakıfları", s. 79.

80 Kılcı, "Ankara'da Ak Medrese Ve Kara Medrese", s. 142.

81 VGMA, Defter No: 607, s. 265, sr. 395. Hüccet 29 Zilkade 1326/23 Aralık 1908 tarihlidir.

82 *"O'ndan başka herşey yok olacaktır; hüküm O'nundur; O'na döndürüleceksiniz."* (Kasas Suresi, 88); *Allah rahmetiyle O'nun günahlarını bağışlasın. Rahatlık, hoşluk ve nimet cenneti onundur". "O'nun ölüm tarihini Cenâb-ı Hâk bana ilham etti ve onun için denildi ki: "Merhametli olan Rab katından onlara selam vardır."* Yukarıdaki metin ve tercümesi için bk. Şahin, "Ankara'da Melike Hatun Vakıfları", s. 78. Meazar için ayrıca bk. Erdoğan, *Unutulan Şehir Ankara*, s. 145.

83 *MAD 9,* v. 217a.

yukarıda mescidi/camii ile ilgili kısımda da belirtildiği üzere, mescidin yanında mezarı bulunan Melike Hâtun'un ruhu için günde bir cüz *Kur'an-ı Kerim* okunması şartı yer almıştır. Bu yıllarda bu vazife beratla Muhyiddin Fakih'in tasarrufundadır.[84] 1530'da ve 1571 yılında da Melike Hâtun'un mezarı için vakfedilen bu bahçeninin geliri yılda 1.500 akçedir.[85]

Melike Hâtun'un mezarı ile ilgili vakıf tahrir defterlerinde yer alan bir başka vakıf kaydı, Yusuf kızı Bula Hâtun'un Ankara'nın Busal Köyü'ndeki haraçlı mülk değirmenidir. Bula Hâtun vakıf şartında, Busal köyündeki mülk değirmeninden elde edilen geliri, Melike Hâtun'un mezarı yanındaki mescitte, kendi ruhu için her yıl Ramazan ayında iki hatim okunması, vakfettiği değirmenin haracı ödendikten sonra geri kalan paranın hatim okuyan bu kişilere verilmesi şeklinde yer almıştır.[86] Bu vakıf doğrudan Melike Hâtun'un vakfı olmasa da onun mescidinde bir hizmet olarak dikkati çekmektedir.

1698 tarihli bir fermanda, Melike Hâtun'un mezarı için türbesi ifadesi kullanılmıştır. Burada Ankara'nın Kasaba nahiyesinin Bil-Ömer mezraasının gelirleri arasında yer alan öşür vergisinden günde beş akçenin Melike Hâtun Türbesi'nde eczâ-yı şerife (cüz-i şerif) okunmak üzere vakf olunduğu yer almış; türbede beratla cüzhan olan Muhammed Dede, Ali, Abdülkadir ve Musa Halife'nin bu hizmeti ortak olarak yerine getirdikleri belirtimiştir.[87]

84 *"Bağçe-i Melike Hâtun vakf-ı mezâr-ı mezkûredir nefs-i Ankara yevmî bir cüz kırâat oluna el'ân der-tasarruf-ı Muhiddin Fakîh bâ-berât-ı hümâyûn"*. Bk. *928/1522 Tarihli Ankara Vakıf Defteri,* v. 19a.

85 *"An-Bağçe-i Melike Hâtun vakf-ı mezar-ı mezkûredir. Nefs-i Ankara'da yevmî bir cüz kıraat oluna el-ân der tasarrufu Muhyiddin bin Dede bâ-berât-ı hümâyun. Hâsıl 1.500"*. Bk. *Evkâf-ı Livâ-i Ankara* 558, 30a.

86 *"An-Bağçe-i Melike Hâtun vakf-ı mezar-ı mezkûre der-nefs-i Ankara'da yevmî bir cüz' kıraat oluna el-ân der tasarruf-ı Muhyiddin bin Dede bâ-berât-ı hümâyûn. Hâsıl 1500"*. Bk. *928/1522 Tarihli Ankara Vakıf Defteri,* v. 18a. "Bula Hâtun binti Yusuf, *karye-i Busal'da bir haraçlu mülk değirmenini mezar-ı mezbûr mescidinde kendü ruhu içün her yıl Ramazan'da iki hatim-i Kelâmullah okunmak içün…*". Bk. *928/1522 Tarihli Ankara Vakıf Defteri,* v. 18a; *Defter-i Evkâf-ı Livâ-i Ankara, 558*, v. 30b.

87 Ankara Nâibine 20 Rebîülâhir 1110/26 Ekim 1698 tarihinde gönderilen fermanda; Ankara'nın Kasaba nahiyesinde Bil-Ömer mezraası vakfının mütevellisi Musa Halife'nin arzuhalinde yer bulan ifadede, üzerindeki mezraanın Melike Hâtun Türbesi'ne eczâ-yı şerife okunmak üzere vakf olunduğu, türbede beratla cüzhan olan Muhammed Dede, Ali, Abdülkadir ve Musa Halife'nin hizmetlerini yerine getirdikleri ve bundan dolayı da kendilerine mezraanın gelirleri arasında yer alan öşür vergisinden, beratlarında hisselerine tevdi edilen ücretin ödendiği belirtilmiştir. Ancak Melike Hâtun'un Kirişçiyan Mahallesi'nde yaptırdığı mescidin imamı, müezzini ve diğer mürtezikalarının üzerlerinde vazifelerine muadil vakıf gelileri varken, cüzhanların bu

Eyne Bey Hamamı

Melike Hâtun'un doğrudan kendisinin yaptırmayıp, ancak yapımına katkı sağladığı Ankara'daki önemli bir eser de I. Murad'ın subaşılarından Eyne Bey'in[88] Ankara'nın Hâtuniye mahallesinde yaptırdığı hamamdır. Eyne Bey Hamamı, Eski Hamam ve Öğle Hamamı adlarıyla da anılan bu hamam, Eyne Bey'in Balıkesir'deki zaviyesine gelir getirmek üzere yaptırılmıştır. Melike Hâtun, 14. yüzyılın ikinci yarısında yapıldığı tahmin edilen bu hamamın yapımına 1.000 eşrefî altın yardımda bulunmuş; Subaşı Eyne Bey de hamamın gelirinden günde 17 akçeyi Melike Hâtun'a tahsis etmiştir.[89] Melike Hâtun da hamamdan kendine ayrılan hisseden günlük olmak üzere 4 akçeyi kendi yaptırdığı Kirişçiler mahallesindeki mescide, 2 akçeyi Seyyid Sinan'a, 2 akçeyi Seyyid Mahmud'a ve 2 akçeyi de Kale'deki caminin imamına verilmek üzere vakfetmiştir.[90] Melike Hâtun'a, Eyne Bey Hamamı'ndan gelen gelirden sadece kendi mescidine değil; Seyyid Sinan ve Seyyid Mahmud mescitleri ile Kale'deki caminin (adı belirtilmese de bu cami Alâeddin Camii olmalı) imamına da tahsisat ayrılmıştır. Hamamdan gelen gelir, bu ibadet mahallerine vakfedilmiştir. Hamamın toplam gelirinden senede 7.560 akçe Melike Hâtun'a, günde iki akçe hamamın meremmetine yani tamiratına, günde 3 akçe de nezaretine yani denetimine tayin edilmiştir.[91]

---

gelirine müdahale edip, engel oldukları ifade edilmiştir. Şikayet konusu Hazine-i Amire'deki muhasebe defterlerinde incelendiğinde yukarıda adı geçen cüz okuyucularının, ortak olarak günde 4 akçe ile bu göreve tayin edildikleri görülmüş; bahsedilen müdahaleden mescitteki görevlilerin men edilmesi istenmiştir. Bk. Devlet Arşivleri Osmanlı Arşivi (BOA). *Cevdet Evkâf* (C. EV). 624/31458.

88 I. Murad'ın subaşısı olan Eyne Bey'in Kosova'dan Ankara savaşına kadar çeşitli savaşlarda bulunduğu, Ankara savaşından sonra Süleyman Çelebi ile Edirne'ye firar ettiği ve oradan İsa Çelebi'nin yanına geçtiği ve onunla yapılan savaş sonrasında öldüğü bilinmektedir. Melike Hatun, Eyne Bey Subaşı'nın çağdaşıdır. Bk. Ergenç, *Ankara ve Konya*, s. 169.

89 *928/1522 Tarihli Ankara Vakıf Defteri,* v. 38a; *Defter-i Evkâf-ı Livâ-i Ankara, 558*, v. 183; Ergenç, *Ankara ve Konya*, s. 27, 169, dn. 82. Şahin, "Melike Hatun Vakıfları", s. 27; Erdoğan, *Unutulan Şehir Ankara*, s. 146-147; Kılcı, "Ankara'da Ak Medrese Ve Kara Medrese", s. 141-142.

90 *"Nefs-i Ankara'da merhûm Eyne Bey Subaşı binâ itdüği hamamın Melike Hâtun'a bin eşrefî mukabelesinde verdiği on yedi akçeden gayri ki vakf etmişdir. Merhum Eyne Bey Subaşısı Hamamı'ndan kendüye tayin olunan on yedi akçeden kendünün mescidine 4 akçesin vakf edüp tayin etmiş. 2 akçesin Seyyid Sinan'a, 2 akçesin Seyyid Mahmud ve 2 akçesin Kal'a'da (Ankara Kalesi'nde) olan câmi'in imâmına ta'yîn olunmuş".* Bk. *438 MVAD,* s. 364; *928/1522 Tarihli Ankara Vakıf Defteri*, v. 18a-b; *Defter-i Evkâf-ı Livâ-i Ankara, 558*, v. 30b.

91 *"Nefs-i Ankara'da merhûm Eyne Beg Subaşı kendü binâ itdüğü hamâmın Melike Hâtun'a bin eşrefî mukâbelesinde virdüğü on yedi akçeden gayri ki vakfetmişdir deyu mukayyed der defter-i atîk. Cihet-i meremmet, fî yevm 2.*

1571 yılı vakıf kaydında, Melike Hâtun'a ayrılan günlük 17 akçeden 4 akçenin mescidine vakıf olarak tayin edildiği; bunun 3 akçesinin mescidin imamına, 1 akçesinin de müezzinine tayin edildiği yer almıştır. Bu yılda Eyne Bey Hamamı'ndan Melike Hâtun Mescidi'ne vakıf olarak tayin edilen bir senelik meblağ 1.440 akçedir.[92] 16. yüzyılda Eyne Bey Hamamı'ndan Melike Hâtun Vakfı'na gelen hisse senede 7.560 akçedir.[93]

16. yüzyıl vakıf kayıtları arasında Melike Hâtun'un, Eyne Bey Hamamı hissesinden günde 3 akçe olmak üzere senede toplam 1.080 akçe de Ankara'daki Baba Mansur Kalenderhane Vakfı'na (Evkâf-ı Kalenderhâne-i Baba Mansur) tayin edilmiştir.[94]

Eyne Bey Hamamı'nın Melike Hâtun hissesinden vakıf olarak yapılan bir başka tahsisat da Ahî Evran Zaviyesi Vakfı'na yapılmıştır. 1530 ve 1571 yılı vakıf kayıtlarında Ahî Evran Zaviyesi'nin bir senelik toplam geliri 1.482 akçedir. Bunun 820 akçesi, Melike Hâtun'un Eyne Bey Hamamı hissesinden vakıf olarak tayin edilmiştir.[95]

Cumhuriyet döneminde, mülkiyeti Maliye Hazinesi adına tescil edilen Eyne Bey Hamamı, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce devralınmış ve 1992 yılında onarılarak kullanıma açılmıştır.[96]

Sonuç Yerine

Selçuklu hanedanına mensup bir aileden geldiği ve 14. yüzyılda yaşadığı tarihî kayıtlardan anlaşılan Melike Hâtun/Sultan Hâtun, Osmanlı döneminde Ankara'da çeşitli vakıf hayrat tesis etmiştir. O, Ankara'da yaptırdığı mescit/

Fî sene cüz'-i hisse-i Melike Hâtun, 7.560.
Cihet-i nezâret, fi yevm 3". Bk. *Defter-i Evkâf-ı Livâ-i Ankara, 558*, v. 50a.

92 *"Vakf-ı diğer, mezkûre Melike Hâtun merhûm Eyne Beg Subaşısı Hamâmı'ndan kendüye ta'yîn olunan on yedi akçeden kendünün mescidine dört akçesin vakfa ta'yîn itmiş, be-hükm-i Pâdişahî mukarrer deyü mukayyed der defter-i atîk. İmâm yevmî 3, fi sene 1.440, müezzin yevmî 1".* Bk. *Defter-i Evkâf-ı Livâ-i Ankara, 558*, v. 5b.

93 *928/1522 Tarihli Ankara Vakıf Defteri,* v. 38a; *Defter-i Evkâf-ı Livâ-i Ankara, 558*, v. 50a.

94 *"An-Hammâm-ı Eyne Bey Subaşı an-hisse-i Melike Hatun, fî yevm 3, fi 1080".* Bk. *928/1522 Tarihli Ankara Vakıf Defteri,* v. 30a; *Defter-i Evkâf-ı Livâ-i Ankara, 558*, v. 42b.

95 *"An-mahsûl-i Hamâm-ı Eyne Bey Subaşı an-hisse-i Melike Hâtun, fî sene 820".* Vakf-ı Zâviye-i Ahî Evran der-nefs-i Ankara" başlığı altında toplanan akarın senelik toplam geliri 1.482 akçedir. Bk. *928/1522 Tarihli Ankara Vakıf Defteri,* v.23a; *Defter-i Evkâf-ı Livâ-i Ankara, 558*, v. 36a.

96 Kılcı, "Ankara'da Ak Medrese Ve Kara Medrese", s. 141-142.

cami, medrese, çeşme ve mezarının yer aldığı bahçesi ile yapımına maddi katkı sağladığı Eyne Bey Hamamı ve şehir dışında (Çubuk'un Deliviran köyünde) yaptırdığı kervansaray ile yaşadığı dönemin hayırseverler kervanına bir bâcıyan olarak katılmış; geniş bir alanda hizmet sunan vakıfları ile toplumda öncü rol üstlenmiştir.

Melike Hâtun'un vakıf hayratı içinde medresesi ayrı bir yere sahip olmuş; dönemin ve Ankara'nın manevî mimarlarından Hacı Bayram-ı Velî'nin burada ders vermesi, hiç şüphesiz bu medresenin itibarını epeyce artırmıştır. Melike Hâtun'un topluma sunduğu hayır hizmetleri yanında dinî-tasavvufî yönü ile de Ankara'da dönemin önde gelen şahsiyetleri arasında yer aldığını söylemek herhalde abartı olmasa gerektir. Yine günümüzde, mezarının yakınında halen ayakta bulunan Eyne Bey Hamamı'nın yapılmasına 1.000 eşrefî para (altın) ile maddi katkı sağlaması; bu hamamın gelirinden kendisine ayrılan hisseden de gerek kendisinin mescidine gerekse Ankara'daki bazı ibadethaneler ile zaviyelere vakıf olarak tahsisatlarda bulunması, onu müteşebbis bir hayırsever kadın olarak da öne çıkarmaktadır.

Melike Hâtun'un hayratı arasında yer alan mescit/cami, medrese, hamam, çeşme, bahçe ve kervansaraydan oluşan vakıf hayratından, günümüze sadece bir mezar ile harabe haldeki bir çeşme ve yapımına katkı sağladığı bir hamam kalmıştır.

Döneminin Ankara'sını kurduğu vakıf hayratlarla ma'mur hale getirmeye çalışan Melike Hâtun, öldüğünde kendisinin defnedileceği açık bir alanı/mezarı, bahçesinin içi olarak belirlemiştir. Üstü kapalı olmayan bu mezar, zaman içinde harabe hale gelmiş, etrafı yağmalanmış ve işgal edilmiştir. Ancak yakın zamanda burası yeniden ele alınmaya başlamıştır.

Melike Hâtun yaşadığı dönemin Ankara'sına sağladığı maddî ve manevî katkılarla, münevver bir hayırsever hanımsultan olarak adını ebedileştirmiş; ölümünden yaklaşık altı asır sonra adı, yeniden mezarının yakınındaki bir ibadethaneye, camiye verilmiştir. İnşası yaklaşık dört yıl süren Ankara'nın merkezindeki bu cami, Melike Hâtun Camii adıyla 27 Ekim 2017'de ibadete açılmıştır. Melike Hâtun yeniden Ankara'nın ve Ankaralıların günlük hayatına girmiştir. Melike Hâtun ve onun gibi hayır yapanlar/hayır sahipleri, geçmişte olduğu gibi günümüzde de hayırla yâd edilmiş/edilmektedir. Yapılan her sadaka-i câriye, asırlar geçse de unutulmuyor, yaşamaya devam ediyor. İsimleri hayırla yâd ediliyor, yeni eserlerde yaşıyor/yaşatılıyor.

KAYNAKÇA

Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi

Devlet Arşivleri Başkanlığı (BOA), *Maliyeden Müdevver Defterler (MAD.d), 9, 867/1463 Tarihli Ankara Livâsı Tahrir Defteri*.

438 Numaralı Muhasebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/1530), I, Dizin ve Tıpkı Basım, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara 1993 (*438 MVAD*).

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA). *Cevdet Evkâf* (C. EV). 624/31458.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı

İBB Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet, *928/1522 Tarihli Ankara Vakıf Tahrir Defteri, No: 116-05*.

Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü

Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivi (TKGMA), *979/1571 Tarihli Defter-i Evkâf-ı Livâ-i Ankara, Defter No: 558*.

Vakıflar Genel Müdürlüğü

VGMA, *Defter No: 607,* s. 265, sr. 395; *Defter No: 736*, s. 220, sr. 101; *Defter No: 224*, s. 45/86-87, sr. 937-938; *Defter No: 224*, s. 86-87, sr. 937-938; *Defter No: 224.151,* s.298-299; *Defter No: 2465*, s. 49; *Hurûfat Defteri 1068,* s. 78 (149), sr.13; *Hurûfat Defteri 1068*, s. 133, sr. 1.

Şer'iye Sicilleri

Ankara Şer'iye Sicili, 703.0016. A.991; *Ankara Şer'iye Sicili,* 817.

Araştırma Eserleri

Ankara Vakıf Eserleri, 2015, Haz. Hamza Duygun ve Heyet, Ankara Kalkınma Ajansı, Ankara 2015.

Aydın, Abdülkerim, "Ankara/İslami Dönem", *DİA*, C.3, 1991, s. 203-204.

Azamat, Nihat, "Hacı Bayram-ı Veli", *DİA,* C. 14, s. 442-447.

Çınar, Hüseyin - Osman Gümüşçü, *Osmanlıdan Cumhuriyete Çubuk Kazası*, Bilge Yay. Ankara 2002.

Dündar, Mahmut, "Hacı Bayramı Veli'nin Tasavvufi Eğitim Anlayışı", *II. Uluslararası Hacı Bayram-ı Velî Sempozyumu Bildiriler Kitabı-1*, 03-04 Mayıs 2017, ed. Ethem Cebecioğlu vd., Kalem Neşriyat Yay., Ankara 2017, s. 81-92.

Erdoğan, Abdülkerim, *Unutulan Şehir Ankara*, Akçağ Yay., Ankara 2004.

Erdoğan, Emine, *Ankara'nın Bütüncül Tarihi Çerçevesinde Ankara Tahrir Defterlerinin Analizi,* G.Ü. SBE Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2004.

Ergenç, Özer, "XVII. Yüzyılın Başlarında Ankara'nın Yerleşim Durumu Üzerine Bazı Bilgiler", *Osmanlı Araştırmaları*, I, İstanbul 1980.

Ergenç, Özer, *XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*, Ankara 1995.

Kılcı, Ali, "Hacı Bayram-ı Velî Döneminden Ankara'da Ak Medrese Ve Kara Medrese", *Uluslararası Hacı Bayram-I Velî Sempozyumu (25-26 Mayıs 2016) Bildiriler Kitabı*, ed. Ahmet Cahid Haksever. http://www.kalem.org.tr/media/file/teblig1.pdf/ (ulaşım tarihi: 05.07.2018).

Konyalı, İsmail Hakkı, *Ankara Camileri,* Ankara 1978.

Köse, İbrahim, *Ankara Evkâf Defteri (1571),* Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1998.

Mamak Tarih ve Kültür Atlası, 1, Haz. Abülkerim Erdoğan, Mamak Belediyesi Yay., Ankara 2015.

Nurdan, Semiha, *XV ve XVI. Yüzyıllarda Ankara Şehri Vakıfları,* Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2012.

Özdemir, Rifat, *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Ankara*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998.

Parlatır, İsmail, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü,* Yargı Yayınevi, Ankara 2006.

Sümer, Faruk, "Keykubad II", *DİA,* C. 25, 2002, s. 359-360.

Sümer, Faruk, "Keykubad III", *DİA,* C. 25, 2002, s. 361.

Şahin, Kamil, "Ankara'da Melike Hatun Vakıfları", *Vakıflar Dergisi (VD)*, XXII/1991, s. 77-82.

Şehr-i Kadîm Ankara, Haz. Güray Kırpık - Abdülkerim Erdoğan - Hasan Akyol - Ali Kılcı - Mevlüt Çam, C. 1, Ankara Büyükşehir Belediyesi Yay. Ankara 2016.

Şehr-i Kadîm Ankara, Haz. Güray Kırpık - Abdülkerim Erdoğan - Mevlüt Çam vd, C. 3, Ankara Büyükşehir Belediyesi (ABB) Yay. Ankara 2016.

Turan, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi,* Nakışlar Yayınevi, İstanbul 1984.

Yıldız, Muhammed Ali, "Hacı Bayram Velî Ve En Meşhur Halifesi Akşemseddin", *Uluslararası Hacı Bayram-I Velî Sempozyumu (25-26 Mayıs 2016) Bildiriler Kitabı*, ed. Ahmet Cahid Haksever, s. 483-538. http://www.kalem.org.tr/media/file/teblig1.pdf/ (ulaşım tarihi: 05.07.2018).

İnternet Web Sayfaları

https://archive.org/stream/AnkaraubukTarihiVeArkeolojisi/Ankara%20-%C3%87ubuk%20Tarihi%20ve%20Arkeolojisi_djvu.txt/ (Erişim tarihi: 10.05.2018).

Resimler

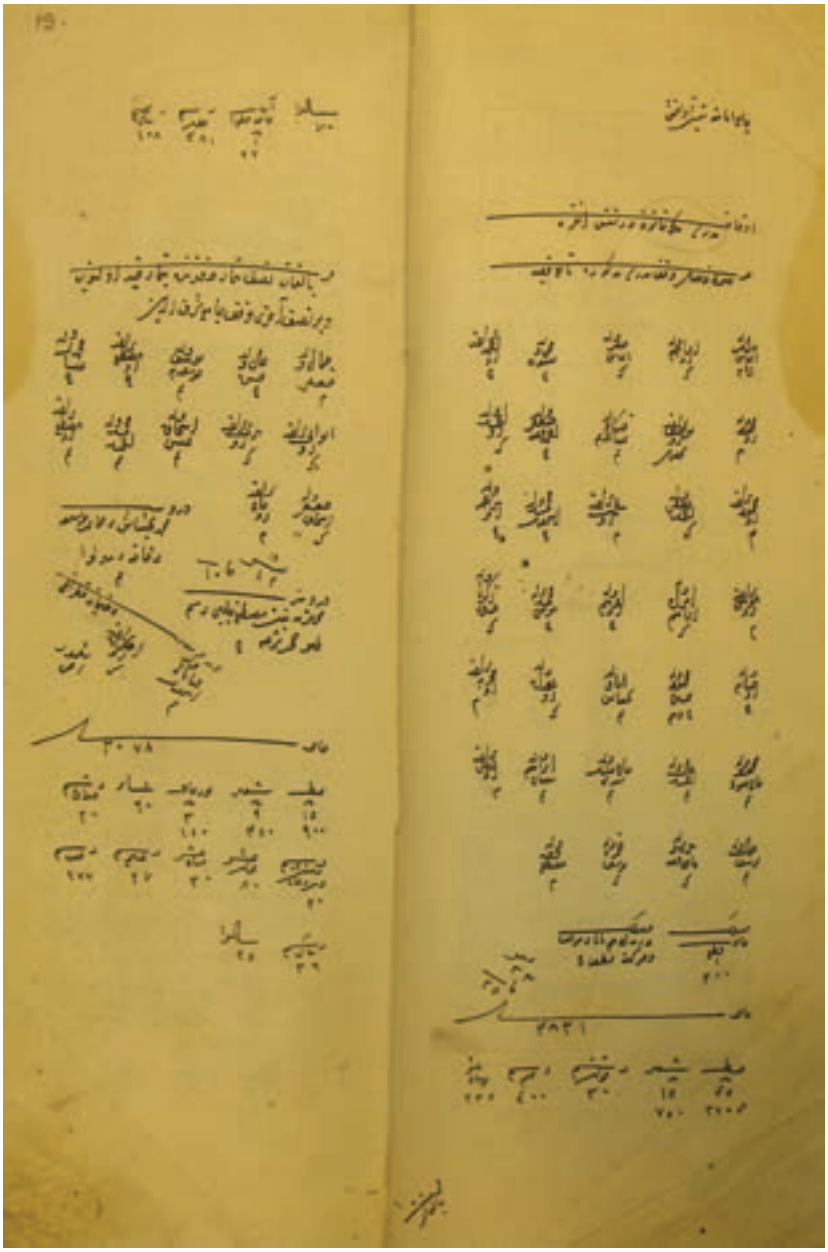

1522 Tarihli Ankara Vakıf Defteri'nde Melike Hâtun Medresesi'nin Vakıfları
(Solfâsıl köyü ile Balgat köyü yarı hissesine ait kayıt)

Ankara Melike Hâtun Camii Açılışı (27 Ekim 2017)

Ankara Melike Hâtun Camii Açılışı (27 Ekim 2017)

Melike Hâtun Camii

Melike Hâtun Camii

Melike Hatun'un Mezarı

Melike Hâtun Çeşmesi'nin Günümüzdeki Görünümü
(Kaynak: http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=32317&start=10/ Erişim Tarihi 12.07.2018)

Eyne Bey Hamamı'ndan Bir Görünüm